

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

Nabídka volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ

Offer of leisure time activities for pupils of first stage of basic school

Vypracovala: Ivana Krbcová
Vedoucí práce: PhDr. Iva Žlábková, Ph.D.

České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

28. dubna 2015

Ivana Krbcová

Poděkování

Ráda bych vyjádřila poděkování PhDr. Ivě Žlábkové, Ph.D. za ochotu, odborné vedení této práce a hlavně trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat všem ředitelům základních škol a volnočasových institucí za vyplnění dotazníků, které se staly podkladem pro praktickou část mé práce. Děkuji své rodině a svému okolí za podporu a trpělivost.

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na nabídku volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně základních škol. Teoretická část zpracovává problematiku volného času obecně. Definiuje několik pohledů na volný čas. Výchovné zhodnocování volného času dětí mladšího školního věku je tématem následujících kapitol. Do své práce jsem zařadila osobnostní charakteristiku dítěte mladšího školního věku pro lepší pochopení jeho sociálního, fyzického, psychického a emočního vývoje. Data, která se stala podkladem pro napsání praktické části, jsem získala metodou dotazníku. Dotazníky byly určeny ředitelům základních škol a vedoucím volnočasových institucí. Cílem této části práce bude popsat nabídku volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ v regionu Horažďovice.

Klíčová slova:

1. volný čas
2. osobnost dítěte mladšího školního věku
3. výchova mimo vyučování
4. volnočasové aktivity
5. instituce volného času

KRBCOVÁ, Ivana. *Nabídka volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ*. České Budějovice, 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Iva Žlábková.

Abstract

The dissertation work is focused on the offer of free time activities for first grade students in primary schools. The theoretical part covers the problematic of free time in general: It defines several views on free time. The theme of the following chapters is the education evaluation of free time for early year school children. I have also included the personal characteristics of one of these children, for better understanding of their social, physical, psychical and emotional development. Questionnaires were used to collect data, which were then used for writing the practical part. These questionnaires were given to basic schools and free time institutes. The goal of this work is to describe the offer of free time activities for first grade students in region Horažďovice.

Keywords:

1. free time
2. early years school children's personality
3. upbringing away from lessons
4. free time activities
5. free time institutions

Obsah

Úvod	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Volný čas	9
2 Osobnostní charakteristika dítěte mladšího školního věku	14
2.1 Tělesný a pohybový vývoj	16
2.2 Psychický a jazykový vývoj	18
2.3 Emoční a sociální vývoj	21
3 Pedagogika volného času a výchova mimo vyučování	24
3.1 Principy a požadavky spojené s realizací výchovy mimo vyučování	26
3.2 Hlavní funkce a cíle výchovy mimo vyučování	28
3.3 Osobnost pedagoga volného času a vychovatele	30
3.4 Obsah výchovy ve volném čase a jeho realizace	32
3.4.1 Zájmové činnosti esteticko-výchovné	36
3.4.2 Zájmové činnosti společensko-vědní	39
3.4.3 Zájmové činnosti pracovní-technické	41
3.4.4 Zájmové činnosti přírodovědně-ekologické	43
3.4.5 Zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření.....	45
3.5 Institucionální zajištění volného času	47
3.5.1 Školní družiny a kluby	49
3.5.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže	51
3.5.3 Základní umělecké školy	53

3.5.4	Další volnočasové instituce	55
4	Shrnutí teoretické části práce	56
II PRAKTICKÁ ČÁST		58
1	Výzkumné šetření	58
1.1	Cíl výzkumu	58
1.2	Použité výzkumné metody	59
1.3	Výzkumný soubor	60
2	Specifikace regionu Horažďovice	61
3	Analýza výsledků výzkumu týkajícího se ředitelů základních škol	62
3.1	Charakteristika škol	62
3.2	Volnočasové činnosti organizované školou	65
3.3	Nabídka činností v závislosti na velikosti a druhu školy	69
4	Analýza výsledků výzkumu týkajícího se ředitelů a vedoucích volnočasových institucí	71
4.1	Charakteristika institucí	71
4.2	Zájmové aktivity nabízené volnočasovými institucemi dětem mladšího školního věku	73
5	Diskuze	75
Závěr		78
Seznam použité literatury		80
Internetové zdroje		83
Seznam použitých symbolů a zkratk		85
Přílohy		86

Úvod

K výběru tématu diplomové práce mne inspirovalo mé budoucí povolání. Zajímalo mě, jak děti tráví čas po skončení školního vyučování. Mají dostatek příležitostí, aby svůj volný čas plnohodnotně využívaly? Jaké instituce se zabývají pedagogickým zhodnocováním volného času? Odpovědi jsem hledala ve své práci.

Je třeba si uvědomit, že někteří jedinci nedokáží volný čas využívat a chápou ho jako zbytkový. Úkolem všech volnočasových institucí, sdružení a organizací je tento pohled změnit. Měli bychom se snažit jejich činnost podporovat, protože slouží jako prevence proti sociálně-patologickým jevům.

Volný čas spousta z nás chápe jako dobu, kdy nemusíme nic dělat. Přesto musíme provádět činnosti samoobslužné, sebevzdělávací a u dětí přípravu na vyučování. Tyto činnosti jsou organickou součástí volného času. Zbytek času by měl být věnován činnostem, které jsou příjemné, děláme je rádi. Ve své práci popisuji různé druhy činností, které se realizují ve volném čase.

V praktické části zkoumám, jaké organizované činnosti mohou děti navštěvovat v rámci volnočasových institucí a škol. Svůj výzkum jsem zaměřila na region Horažďovice, protože jsem sama některé popisované instituce navštěvovala.

Hlavním zdrojem teoretických poznatků mi byly publikace od autorů B. Hájka, B. Hofbauera a J. Pávkové. Uvedla bych knihy Pedagogika volného času 2008, Školní družina 2007 a Děti, mládež a volný čas 2004.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Volný čas

Následující kapitola pojednává o problematice volného času a vymezuje činnosti, které do něj patří. Pohledy na volný čas se liší v jeho chápání. Lze ho chápat jako čas, kdy se zabýváme činnostmi, které nás baví, nebo jako čas zbytkový. Mezi jeho hlavní funkce patří odpočinek, relaxace a zábava. Jsou ovlivňovány společností a životním stylem jedince. Základním znakem volného času je dobrovolnost. Citlivé ovlivňování tohoto času u dětí má preventivní význam. Pohled na volný čas se v průběhu vývoje měnil. První zmínky o volně disponibilní části dne pocházejí ze starověku. Způsob trávení tohoto času může být spontánní nebo organizovaný.

Pojem volný čas nám většinou evokuje období odpočinku, relaxace, zábavy, uvolnění a rekreace. Je to čas, který vyplňujeme činnostmi, jež nám jsou příjemné, děláme je rádi. Nepatří sem povinnosti spojené se školním vyučováním, chodem domácnosti, uspokojováním biologických potřeb a existencí člověka. Musíme být schopni od sebe odlišit povinnosti a věci, které děláme, protože nás baví. V některých lidech dokáže pojem volný čas vyvolat i negativní pocity. Mají ho málo, neumí ho efektivně využívat nebo pouze nedisponují dostatečnými prostředky, jež jsou potřebné k vysněné realizaci volna.¹

V různých odborných publikacích nalezneme mnoho definic volného času, které se odlišují v jeho chápání. M. Žáková² představuje volný čas jako časový prostor, který nám umožňuje „... svobodnou volbu činností, kdy si člověk vybírá činnost nezávisle na společenských povinnostech, vykonává ji tedy dobrovolně a tato činnost mu poskytuje uspokojení a příjemné zážitky.“ Definice vyzdvihuje svobodnou disponibilitu s časem, v němž nemusíme plnit své povinnosti a věnujeme se činnostem, do kterých nás nikdo nenutí. Volný čas je chápán pozitivně.

Lze ho však popsat i jako zbývající dobu po vykonání všech povinností. Tuto část dne získáme odečtením času věnovaného činnostem, jež jedinec musí

¹ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 1–10, 13.

² VÁŽANSKÝ, M., SMĚKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: PAIDO, 1995, s. 17.

vykonat, od času mimopracovního. Uvedená definice volného času nepopisuje aktivity, které vykonáváme v této době, ale pouze vymezuje jeho délku, proto ho označujeme jako negativní nebo nedostačující.³

Mezi hlavní funkce volného času patří zábava, odpočinek a osobnostní rozvoj. Měli bychom mít možnost zregenerovat své duševní síly, odreagovat se od pracovních povinností, kulturně se vzdělávat a aktivně se sžívat se sociálním prostředím. Obecně je dělíme na společenské a významné pro člověka. Různost členění vyplývá z autorova zájmu o společnost, životní způsob a svobodnou volbu činností. Některé funkce nám poskytují návod, na co se zaměřit ve volném čase, jiné pouze definují jeho význam.⁴

Na ukázkou bych uvedla několik členění. Soudobý francouzský sociolog Roger Sue vymezuje funkci psychosociologickou, která nám přináší uvolnění, zábavu a rozvoj, dále sociální, jež zabezpečuje celkovou socializaci, terapeutickou zahrnující prevenci chorob či zdravý životní styl a ekonomickou. Do ekonomické funkce volného času lze zahrnout prostředky, které vkládáme do aktivit volného času nebo činnosti ovlivňující profesní postavení.⁵

D. Knotová⁶ ve své publikaci uvádí názory sociologa Dumazediera (1962), který popsal tři navzájem se ovlivňující funkce objevující se ve všech oblastech lidské činnosti: odpočinek, rozptýlení a rozvoj. Zajímavé členění vytvořil Rojek (2005), který se nenechal ovlivnit Dumazedierem jako většina autorů. Dělí funkce volného času na manipulativní: volný čas je prostředkem sociálního rozvrstvení, regulativní: volný čas reguluje životní styly a způsoby, identitní: získávání různých členství nebo aktivita v zájmových sdruženích, mobilizační: ve volném čase máme prostor vyrovnat se s tlakem společnosti. Funkce volného času vycházejí z problémů společnosti a doby, kdy byly vytvořeny. V současné době převažuje rekreační a kompenzační funkce tedy zábava, rozptýlení, odpočinek a relaxace. Měli bychom se snažit o pestré a účelné trávení volného času, který máme k dispozici.

Děti a mládež nemají dostatečné zkušenosti s tím, jak nejlépe zhodnocovat svůj volný čas. Neorientují se ve všech oblastech zájmových činností, a proto je důležité citlivé a nenásilné pedagogické ovlivňování. Významnou roli hraje dobrovolnost, přitažlivost nabízených činností a možnosti dětí. Volný čas dětí probíhá v různorodém

³ URBÁNEK, V. *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002, s. 31.

⁴ KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 32.

⁵ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 13–14.

⁶ KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 33.

prostředí, mezi které patří nejvíce domov, škola, různé volnočasové instituce, ale i veřejná prostranství. Některé děti tráví svůj volný čas venku na ulici mnohdy bez jakéhokoliv dozoru dospělého a vystavují se tak velkému riziku. Ovlivňování volného času dětí závisí na jejich věku, mentální a sociální vyspělosti a rodině. Nelze však předpokládat, že rodina je schopna zajistit veškeré materiální vybavení potřebné k realizaci různých volnočasových aktivit. Chybí jí i dostatek času a odborná kvalifikace. Nedokáže dětem zprostředkovat kontakt s vrstevníky a ostatními dětmi.⁷

Správné ovlivňování trávení volného času dětí má preventivní význam. V současné době se stále více setkáváme s pojmem streetwork neboli terénní sociální práce. Streetwork má za úkol sociálně a výchovně působit na jedince rizikových skupin v jejich obvyklém přirozeném prostředí a snaží se eliminovat negativní vlivy společnosti. Tato „setkání na ulici“ přispívají k boji proti drogám, bezdomovectví, prostituci a kriminalitě mládeže. Učí děti, jak správně trávit volný čas a tím se stává účinnou prevencí sociálně patologických jevů.⁸

V České republice působí Česká asociace streetwork zastřešující veškerá nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, kontaktní centra a terénní programy. Je to dobrovolná, profesní, nevládní a nezisková organizace řízena správní radou. Od 1. dubna 2013 do 31. března 2017 realizuje projekt Streetwork pro děti a mládež. Jednou z cílových skupin projektu jsou děti a mládež ve věku 6-20 let, které žijí v odlehklých nebo vyloučených oblastech a nemají přístup k sociálním službám.⁹

Délka volného času dětí není omezená jen časem stráveným ve škole, ale i mimopracovními povinnostmi jako je např. spánek, pomoc s domácími pracemi, jídlo nebo mimoškolní povinnosti zahrnující přípravu do školy a návštěvy zájmových aktivit. U dospělých se časová struktura dne dělí na čas pracovní a mimopracovní. Do mimopracovních činností řadíme uspokojování biologicko-fyziologických potřeb, zabezpečení potřeb rodiny a volný čas. Porovnáme-li časové rozvržení dne dětí a dospělých zjistíme, že neexistuje výrazný rozdíl mezi skladbou denních činností. Děti provádí veškeré činnosti spojené s uspokojováním svých potřeb a školní povinnosti jsou srovnatelné s pracovními povinnostmi rodičů.

⁷ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 13–14.

⁸ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 95–96.

⁹ *InStreetwork pro děti a mládež*[online]. 2013-04-13[cit. 2013-11-18]. Dostupné na World Wide Web: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=4117&site=cas.

Veškeré činnosti, které dítě ve svém volném čase uskutečňuje, by měly splňovat podmínky odpočinku, zábavy a částečného sebevzdělání. Realita je však odlišná. Výzkumy, které se zabývají způsobem trávení volného času dětí, ukazují, že velká část jedinců vyplňuje tento čas konzumními aktivitami a neúčelnými formami zábavy např. nadměrným sledováním televize a hraním brakových počítačových her.¹⁰

Způsob trávení volného času dětí je odrazem postmoderní společnosti, především individualizace a demokratického přístupu rodičů k výběru činností. Kvalitně strávený volný čas je protipólem kvalitního pracovního nasazení. Podílí se na vytváření hodnotového systému dětí i dospělých, podporuje mnohostranný rozvoj osobnosti jedince a ovlivňuje sociální vztahy, sociální interakci a komunikaci. Mnohé aktivity podporují zdravý tělesný vývoj a správný životní styl.¹¹

Volný čas byl součástí lidského života od nepaměti. První archeologické nálezy dokazující, že lidé disponovali s volným časem, pocházejí z pravěku. O jeho první písemné zmínky se zasloužili řečtí filozofové. Aristoteles definuje volný čas jako výsadu svobodného občana, jenž má být naplněna činnostmi obohacující intelekt i tělo. Starověká a středověká společnost trávila většinu svého volného času návštěvou křesťanských obřadů. Období renesance a humanizmu (14. -16. století) přineslo velký rozvoj umění, vědy, tělovýchovy a sportu. Průmyslová revoluce rozdělila den na část pracovní, jenž dominoval, a mimopracovní, ze které se postupně oddělil volný čas.

V 18. a 19. století se začaly zakládat charitativní spolky, tělovýchovné organizace a křesťanská sdružení zaměřené na smysluplné využívání volného času. Vznikl Skauting, Křesťanské sdružení mladých lidí (YMCA), Sokol, Orel a další.¹²

Socialistická společnost se vyznačovala plánováním a kontrolou volného času lidí. Předělávala jedince na spotřebitele a neposkytovala mnoho možností k osobní realizaci. Současná společnost využívá volný čas konzumně. Lidé často mívají dvě zaměstnání a prodlužují si pracovní dobu jen pro to, aby uspokojili narůstající požadavky své rodiny.¹³ Chápání a využívání volného času se v jednotlivých vývojových etapách liší. Je podmíněno především soudobým chápáním světa, společenskou situací a geografickými podmínkami.

¹⁰ BABIAKOVÁ, S., BRINDZA, J., et al. *Pedagogika vol'ného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, s. 21, 23.

¹¹ ČECH, T. *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002, s. 97–98.

¹² BABIAKOVÁ, S. *Pedagogika vol'ného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, s. 13–15.

¹³ NĚMEC, J., et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 15–16.

Volný čas je spojen se svobodnou volbou činností, ale jeho trávení je závislé na řadě okolností. Irena Slepíčková¹⁴ ve své publikaci *Sport a volný čas* popisuje dva způsoby trávení volného času a to buď spontánní, nebo organizovaný. Spontánní volnočasové aktivity jsou uskutečňovány v rámci neformální skupiny nebo samostatně. Jedinec si je sám organizuje a volí činnost. Vznikají bez předchozí přípravy a nejsou podmíněny časovým termínem. Řadíme sem aktivity typu návštěva sportovních center, jízda na kole, kolečkových bruslích, námětovou dětskou hru, procházky v přírodě a další. Organizované činnosti zprostředkovávají formální organizace, instituce a jsou svobodně vybírány na základě našich potřeb a zájmů. Usnadňují realizaci a nabízí širokou škálu činností.

Děti netráví svůj volný čas efektivně a v našem zájmu by mělo být tento trend změnit. Nelze předpokládat, že rodina je schopna uspokojit veškeré funkce a materiální podmínky, proto existuje velká nabídka volnočasových aktivit zajišťována základní školou, domem dětí a mládeže, uměleckou školou a dalšími organizacemi.

¹⁴ SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005, s. 22.

2 Osobnostní charakteristika dítěte mladšího školního věku

Na úvod je třeba poznamenat, že každé dítě, se kterým se pedagogický pracovník setká, je jedinečné. Jejich osobnosti formují výchovné instituce, odlišné styly výchovy a působení širokého sociálního prostředí. Rodí se s odlišnými předpoklady a míra jejich vlastní aktivity se liší. Přesto lze vymezit základní typické věkové zvláštnosti dítěte mladšího školního věku.¹⁵

Období mladšího školního věku trvá od nástupu dítěte do školy 6-7 let až do doby, kdy přechází na druhý stupeň základní školy 11-12 let a začíná dospívat. U některých autorů se setkáme s odlišným pojmenováním tohoto období. Jozef Kuric¹⁶ ve své publikaci *Ontogenetická psychologie* označuje období mladšího školního věku jako stádium školního dětství. Podle psychologa Jeana Piageta se toto období kryje se stádiem konkrétních operací ve vývoji myšlení. Dítěti se zvedá sebevědomí, jsou znatelné změny v sociálním chování, zvyšuje se zájem o sama sebe apod. Známí psychologové S. Freud a E. H. Erikson označují toto období jako období latence. L. Kohlberg se zaměřuje na morální stránku dítěte a nazývá ho obdobím konvenční morálky.¹⁷

Marie Vágnerová ho dále dělí na raný školní věk, který trvá od 6. do 9. roku, a střední školní věk, jenž začíná v 8-9 letech a končí v 11-12 letech. Na střední školní věk plynule navazuje starší školní věk neboli období 2. stupně základní školy, které trvá zhruba do 15. roku dítěte. Z biologického hlediska se jedná o období pubescence tj. první fáze dospívání. Dosáhnutím školního věku dítě oficiálně vstupuje do společnosti. Musí být připraveno plnit své povinnosti, pracovat a potvrdit své kompetence. Dítě získává své postavení ve vrstevnické skupině a potřebuje být pozitivně hodnoceno a akceptováno.¹⁸

Vstupem do školy se dítěti mění jeho život. Doposud dominantní hru musí podřizovat učební činnosti. Musí zvládnout velké množství povinností, které

¹⁵ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 26.

¹⁶ KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 12.

¹⁷ KOHOUTEK, R. *Vyvojově psychologická teorie S. Freuda, E. H. Eriksona, J. Piageta a L. Kohlberga*. In *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 12. 2. 2010 [cit. 18. 11. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>>.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání* Praha: Karolinum, 2005, s. 237.

z předškolního období nezná. Rozvíjí se žákova osobnost a mravní chování.¹⁹ Mravní city žáka jsou realistické. Dítě posuzuje konkrétní osoby v konkrétních situacích, ale ještě je neumí zobecnit. Mravní zásady jsou pro žáky přijatelnější od osob, ve kterých spatřují autoritu. Jejich pocit svědomí se postupně utváří z kladného či záporného hodnocení dospělých.²⁰

V prvních dvou letech se sociálně adaptuje a učí se chovat ve prospěch celé třídy. Učitel se pro dítě stává novou autoritou, která usměrňuje jeho složité a nestálé chování. V druhé fázi školního dětství se upevňují sociální vazby mezi žáky a mají hlubší charakter. Zájmy dítěte jsou stále proměnlivé, a tak umožňují všestranný osobnostní rozvoj jedince. Ke konci mladšího školního období se objevují výraznější změny v chování, které se naplno projevují v pubertě. Jsou více kritičtí k sobě i dospělým, mají problémy s respektováním autorit a plněním příkazů a povinností.²¹

Vstupem do školy se uvolňují vazby mezi dítětem a rodiči. Dítě se k nim chová dospěleji a více si uvědomuje roli otce a matky. Normálně se vyvíjející dítě mladšího školního věku vystupuje výrazně extravertně.²² V tomto období má již vytvořený obraz o sobě samém. Zná svůj vzhled a má neurčité představy o svých psychických a fyzických možnostech. Postupně hodnotí svůj výkon srovnáním s ostatními. J. Langmeier a D. Krejčířová používají v této souvislosti termín sebesocializace. Dítě si vytváří určité povědomí o sobě a to se později stává základem vlastní identity.²³

V mladším školním věku dítě vstupuje do širší společnosti. Seznamuje se s novým prostředím, učí se zvládat veškeré povinnosti spojené se školní docházkou a respektovat nové autority. Sžívá se s vrstevnickou skupinou, která je pro něj i zdrojem sebehodnocení. Na začátku školní docházky se nedoporučuje návštěva volnočasových organizací, protože dítě je vystavováno velké zátěži a škola mu vyplňuje velkou část volného času.

¹⁹ KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 66–67.

²⁰ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 89.

²¹ KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 66–67.

²² HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 89–90.

²³ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladatelství Michala Vaška, 2010, s. 167–168.

2.1 Tělesný a pohybový vývoj

Tělesný a pohybový vývoj u dětí mladšího školního věku se zpomaluje na rozdíl od předchozího nebo následujícího vývojového období. Šestiroční dítě měří téměř 120 cm a váží 20-22 kg. Desetiroční měří v průměru 140-145 cm a jeho hmotnost je zhruba 35 kg. Za rok vyroste o 5-6 cm a přibere 2,5-3 kg váhy. Zajímavé je, že do osmi let rostou rychleji chlapci a po osmém roce děvčata.²⁴ Pokračuje vývoj kostry, formování páteře, osifikace kostí, srůstání kostí pletence lopatkového a pánevního. Kosterní soustava dítěte obsahuje mnoho chrupavčité tkáně, proto je důležité dbát na přiměřenou zátěž. Nesprávné zatížení by mohlo způsobit vadné držení těla.²⁵

Typickým jevem tohoto období je změna proporcí těla. U šestiročního dítěte je poměr hlavy a těla 1:6, u desetiročního 1:6,5. Nejdynamičtěji v porovnání s ostatními částmi těla rostou horní a dolní končetiny, které se stávají tenčí a náchylnější na zranění.²⁶ Válcovitý trup u dětí se zplošťuje, zužuje a zřetelně se začíná odlišovat hrudník od břicha. Ubývá tuku a formuje se svalový reliéf postavy, díky němuž dítě dosáhne „filipínské míry“ tj. „ruka natažená přes vzpřímenou hlavu dosáhne na ušní lalůček na druhé straně.“ Známkou biologické zralosti je i započetí druhé dentice neboli tzv. kostního věku, který nejlépe vystihuje věk organismu.²⁷

Dokončení tvarové přeměny těla bývá znakem i duševní vyspělosti dítěte, která je nutná k započetí školní docházky. Neoptimálnější věk pro vstup do školy je 6,5 roku. Každý jedinec se však vyvíjí individuálně a jeho vývoj může být disharmonický nebo nesouběžný.²⁸

Dítě mladšího školního věku má velkou potřebu pohybové aktivity. Zdokonalování smyslů, přibývání svalstva a zpevňování kostry má za následek ucelenější, sladnější, přesnější, trvalejší a rozmanitější pohyby. Je nutné dbát na správnou výživu, hygienu a zdravotní péči, jinak by mohlo dojít k porušení zdravého

²⁴ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, s. 161.

²⁵ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 86.

²⁶ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, s. 161.

²⁷ LANGMEIER, J., KREJČÍROVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Draga Publishing, 2006, s. 112–113.

²⁸ KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 66.

pohybového vývoje dítěte.²⁹ Správnému vývoji napomáhají i tělesná cvičení, která formují důležité lidské vlastnosti, jako jsou pohybové schopnosti, tělesná zdatnost a tělesné zdraví. Proces výchovy utváří v dítěti i žádoucí tělocvičné postoje a motivy nutné ke kladnému vztahu k pohybové aktivitě.³⁰

Jemná motorika se zkvalitňuje s vývojem svalstva a osifikací kostry, která není v tomto období ještě dokončena. Důležité jsou cviky uvolňující a posilující drobné svalstvo ruky v podobě kresby a různých her. Na začátku není dítě schopno rychle a přesně vykonávat nejjemnější pohyby nutné např. pro hru na klavír, psaní a ruční práce. Při psaní žák vykonává mnoho nadbytečných pohybů a rychle se unavuje. Koncem období se psaní stává automatizovanou činností a koordinace jemného svalstva mu nedělá větší potíže.³¹

Kostra dítěte mladšího školního věku se skládá z mnoha chrupavčitých částí a pedagogové volného času musí dbát na přiměřenou zátěž při pohybových aktivitách. Je vhodné zařazovat cviky zdravotní tělesné výchovy, aby mělo dítě správné držení těla. Zpočátku nemá žák dostatečně vyvinutou jemnou motoriku, a proto jsou pro něj činnosti typu hra na klavír či ruční práce náročnější.

²⁹ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 86.

³⁰ SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: MU, 1996, s. 29.

³¹ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychologie*. Prešov: Nakladatelství Michala Vaška, 2010, s. 162.

2.2 Psychický a jazykový vývoj

S rostoucí aktivitou dítěte se zlepšují nejen pohybové, ale i rozumové schopnosti. Školák se nespokojí s pasivním přijímáním informací a je vytrvalý, pozorný, soustavný a zvědavý. Dítě mladšího školního věku se dokáže cíleně soustředit na určitou věc. Zajímá se o její vlastnosti a hledá souvislosti a vztahy.³²

Od sedmého roku dítěte se místo celistvého způsobu vnímání uplatňuje analytický způsob.³³ Bez pomoci žák nezvládne vyvozovat závěry. Koncem tohoto období dítě dokáže vnímat předmět nebo jev z více hledisek. Ustupují jednostranné závěry a přechází od konkrétního k obecnějšímu vnímání, jenž tvoří základ pro zobecňování.³⁴

Pro školní práci je důležitá schopnost vidět na blízko a rozlišovat malé tvary a detaily. Zpočátku tato činnost dětem dělá potíže a unavuje je, proto je důležité častěji měnit činnosti, aby nedošlo k jejich demotivaci. Školák se nejdříve naučí rozeznávat, kde je nahoře a dole. Později okolo 7. roku zvládá diferenciaci horizontální tj. pravolevá poloha. V tomto období dochází k rozvoji tzv. fonematického sluchu. Dítě se učí, že slova jsou složena z různě znějících hlásek.³⁵

Pozornost dítěte se již neomezuje pouze na to, co právě dělá a vnímá. Začíná chápat pojmy typu brzy, později, zítra, daleko. Stále však nerozumí abstraktním pojmům např. konečno, nekonečno, svoboda a spravedlnost.³⁶ Dokáže seřadit události podle toho, jak jdou za sebou. Rozeznává současnost, minulost a velmi blízkou budoucnost. K tomu jim velmi napomáhá osvojení si denního, týdenního a ročního rytmu. Dále se učí rozlišovat délku trvání nějakého děje probíhajícího v čase nebo určovat kolik je hodin. Chápe, že čas plyne pouze dopředu a je nenávratný.

Dítě na začátku školní docházky chápe číslo jako označení určitého počtu. Dokáže vyjmenovat základní číselnou řadu a postupně získává povědomí o tom, že větší

³² ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I. et al. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: OU, 2005, s. 94.

³³ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, s. 162.

³⁴ KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 75.

³⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání* Praha: Karolinum, 2005, s. 240–241.

³⁶ LANGMEIER, J., KREJČÍROVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Draga Publishing, 2006, s. 121–122.

číslo se skládá z menších. V průběhu mladšího školního věku si osvojuje pravidla rovnosti a zaměnitelnosti.³⁷

Vývoj pozornosti má největší vliv na rozvoj ostatních poznávacích procesů a na školní úspěšnost žáka. Zpočátku u dětí převládá spontánní a krátkodobá pozornost. Snadno je vyruší jakýkoliv podnět z okolí a rychle se unaví. Organizace hodiny by tomu měla být přizpůsobena. Škola by měla v dětech postupně pěstovat záměrnou a úmyslnou pozornost.³⁸

Paměť těchto dětí je spíše mechanická. Některé věci se učí nazpaměť, protože nemají dostatečnou slovní zásobu na to, aby dokázaly reprodukovat učivo. Logická paměť převládá až ke konci období.³⁹

Dítě mladšího školního věku si snáze zapamatovává konkrétní situace spojené s vlastními zkušenostmi. Vědomosti získané ve volnočasových aktivitách mají trvalejší charakter. Představy dokáže postupně zobecňovat a vytvářet z nich pojmy. Dostatek představ později vede k rozvoji myšlení.⁴⁰

Langmeier ve své publikaci uvádí názory psychologa Jeana Piageta, který tvrdí, že dítě je schopno skutečných logických operací a pravých úsudků odpovídajících zákonům logiky bez předchozí závislosti na viditelné podobě již okolo 7. roku. Vznik tohoto myšlení je ovšem podmíněný řadou transformací mysli, ke kterým nedochází najednou, a tak logické myšlení u dítěte se utváří postupně. Školák se již nespokojí s výrokem typu „když je zima, tak sněží“ a hledá důvody, proč tomu tak je. K přechodu od naivně názorného myšlení k logickému výrazně přispívá rodina a škola.⁴¹

Postupem času je dítě schopno provádět analýzu a syntézu bez větších potíží. Zdokonaluje se v abstrakci, zobecňování a konkretizaci, která se projevuje v tom, že dítě umí aplikovat zobecněný poznatek na praktickou úlohu. Myšlení je stále charakteristické svou naivitou a chybí mu kritičnost. Egocentričnost dítěte je postupně nahrazována posuzováním reality z více hledisek. Skutečné vnímání reality je podmínkou pro vznik logického myšlení.

³⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání* Praha: Karolinum, 2005, s. 251–252.

³⁸ ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I. et al. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: OU, 2005, s. 95.

³⁹ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladatelství Michala Vaška, 2010, s. 163.

⁴⁰ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 87.

⁴¹ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Draga Publishing, 2006, s. 124–129.

V mladším školním věku dochází k výraznému rozvoji řeči. Dítě si v průběhu tohoto období osvojí přibližně 6000 nových slov. Při vstupu do školy dokáže skloňovat, časovat, stupňovat a skládá slova do vět. Děti rády používají nespisovná nebo neslušná slova, kterým nerozumí, ale slyší je u dospělých.⁴² Škola dítě učí spisovný jazyk a gramatickou správnost písemného i ústního vyjadřování. Řečový projev dítěte je ovlivněn prostředím, ve kterém se pohybuje, ale i způsobem, jak tráví svůj volný čas. Srozumitelné a zřetelné vyjadřování je důležité pro školní úspěšnost.⁴³

Na začátku mladšího školního věku žák neudrží dlouho pozornost, proto je důležité měnit v průběhu lekcí činnosti. Návštěva volnočasových aktivit může žáka rozptylovat a snižovat jeho školní výkon. Toto období se vyznačuje častým střídáním zájmu dětí. Navštěvuje mnoho různorodých zájmových organizací, které se každým rokem mění.

⁴² KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, s. 165.

⁴³ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 88.

2.3 Emoční a sociální vývoj

V mladším školním věku se dítě stává citově stabilnějším a to hlavně díky vývoji organismu a zrání centrální nervové soustavy. Vágnerová uvádí názory psychologa Erika Eriksona, který popisuje toto období jako fázi citové vyrovnanosti. U dítěte převažuje pozitivní způsob myšlení, je většinou optimistické a dochází k rozvoji emoční inteligence. Snadněji dokáže rozpoznat, co cítí a chápe, že nejsilnější emoce pociťuje bezprostředně po události.⁴⁴

City dítěte se stávají obsáhlejší a trvalejší. Mění se jejich intenzita prožívání a způsob, jakým se projevují. Na začátku období se dítě projevuje bouřlivě a spontánně. Řekne to, co ho napadne bez delšího rozmýšlení, používá výraznou mimiku i gesta. V průběhu období se však začíná chovat zdrženlivě, více si uvědomuje a kontroluje své projevy a reakce.⁴⁵ U dětí nedochází k tak častým střídáním nálad jako v předškolním období. Ustupuje dětský egocentrismus, ale stále se nedokáží vžít do situace jiných lidí a jejich chování může někdy vypadat jako bezcitné. Žalují a posmívají se ostatním dětem. Začínají pociťovat stud z nahoty, křivdu, trému z vystoupení před veřejností nebo škodolibost.

Po dosažení osmého roku se u dítěte začínají vyvíjet tzv. vyšší city, mezi které patří city intelektuální, estetické a morální.⁴⁶ Intelektuální city vznikají s osvojováním nových vědomostí prostřednictvím čtení, psaní a počítání.⁴⁷ Jejich množství je závislé na dětské zvědavosti, radosti z poznání a dobře vykonaného úkolu. Estetické city se vyvíjí při umělecky zaměřených činnostech. Při dobrém vedení jsou žáci schopni porozumět uměleckému dílu a realisticky ho analyzovat. Rozpoznají kýč a vyvíjí se umělecký vkus.⁴⁸

Dítě si postupně osvojuje normy chování a jedná podle nich. Tato dovednost souvisí s úrovní kognitivního vývoje a výchovnými postupy. Měli bychom se snažit mu

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání* Praha: Karolinum, 2005, s. 261–262.

⁴⁵ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, s. 166.

⁴⁶ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 88.

⁴⁷ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, s. 167.

⁴⁸ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 88.

porozumět a vychovávat ho spravedlivě.⁴⁹ Morální city jsou např. smysl pro zodpovědnost, snaha plnit své povinnosti a kladný vztah k práci. Velkou měrou se na tvorbě morálky podílí škola. Dítě musí dodržovat stanovená pravidla, psát domácí úkoly, respektovat organizaci hodiny atd.

Současně s vyššími city se utvářejí i tzv. nižší neboli záporné city. Je to např. hněv, zlost, žárlivost, hanba, závist a strach.⁵⁰ Strach je v rámci vrstevnické skupiny chápán jako selhání, a tak často dochází k tomu, že dítě své pocity potlačuje a zastírá.⁵¹

Začátek školní docházky je pro dítě obdobím změn. Velkou roli v této etapě života hraje vrstevnická skupina. Děti mezi sebou snadno navazují kontakty, ale tato přátelství jsou labilní a nestálá. Tvoří se dívčí a chlapecké skupiny, které mívají mezi sebou spory. Vzájemné vztahy mezi dětmi se formují ve škole nebo při volnočasových aktivitách.

Předpokladem pro školní docházku je schopnost dítěte trávit určitý čas bez rodičů.⁵² Samo dítě získává nové sociální role tj. soubor očekávaných vzorců chování. Sžívá se s rolí žáka, spolužáka, poznává roli učitele a upevňuje se jeho sexuální role, která je důležitá pro budoucí život. Čtyřletý chlapec si ještě myslí, že kdyby chtěl, tak může nosit šaty a chovat se jako druhé pohlaví. Školákův vzhled již odpovídá jeho sexualitě.⁵³

Fungující rodina přispívá k smysluplnému učení dítěte. Rodiče se pro něj stávají vzorem, kterému by se v daleké budoucnosti chtělo přiblížit. Přináší mu emoční podporu, pocit jistoty a určitou formu seberealizace. Dítě si zcela uvědomuje příslušnost k dané rodině a má tendence se s matkou či otcem chlubit. Tehdy vzniká předpoklad pro to, že se stane stejným člověkem jako obdivovaný rodič.⁵⁴ Kolem 10. roku se dítě začíná vymaňovat ze zvyklostí rodiny. Není mu příjemné zdvořilé oslovení a tělesný kontakt od rodičů. Rozpad rodiny pro dítě tohoto věku představuje velkou zátěž. Ztrácí

⁴⁹ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Draga Publishing, 2006, s. 132, 136.

⁵⁰ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, s. 167.

⁵¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání* Praha: Karolinum, 2005, s. 262.

⁵² HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 89.

⁵³ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Draga Publishing, 2006, s. 136–137.

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání* Praha: Karolinum, 2005, s. 269–270.

pevnou půdu pod nohama, pocit jistoty a bezpečí. Neví, kterému rodiči má věřit a s kým se identifikovat. Negativní rodinné události se výrazně projevují ve školní práci dítěte.⁵⁵

Vztah dítěte k učiteli se postupně vyvíjí. Na začátku je dítě plno očekávání, přijímá ho s nadšením a chová k němu úctu, náklonnost, obdiv, ale i strach. Postupně hrají velkou roli jeho zkušenosti a žák je k učiteli více kritický.⁵⁶ Od učitele se očekává obdobná opora, jaká se dítěti dostává v rodině. Nevyzrálí žáci se mohou chovat dětinsky. Učitel si nesmí myslet, že toto chování je následek jeho nedostatečné autority. Tím, že si žák vytvoří citové vazby k učiteli, se lépe adaptuje na nové prostředí. Chápe ho jako autoritu a neočekává žádná privilegia ani ústupky. Nevyžaduje projevy citové náklonnosti, protože už je nepotřebuje. Soustředí se na to, aby byli všichni žáci hodnoceni spravedlivě a za stejných podmínek.⁵⁷

Děti, které vyrůstají se sourozencem, jsou citlivější k projevům jiných dětí a lépe se orientují ve vztazích mezi vrstevníky. Dokáží dělat kompromisy a snadněji se dohodnou. Pevnější citové pouto vzniká u dětí, které si jsou věkově blízcí. Velký vliv na vztah mezi sourozenci má přístup rodičů ke každému z nich. Nevyrovnaná pozornost otce nebo matky může vést až k vzájemné žárlivosti.⁵⁸

Žák mladšího školního věku je spíše optimistický a otevřený novým poznatkům, které mu mohou poskytnout volnočasové aktivity. Zpočátku se dítě projevuje bouřlivě a spontánně. Úkolem pedagogických pracovníků je jeho chování usměrňovat a kultivovat. Důležitý je i zájem rodičů o způsob trávení volného času dětí. Jejich emoce jsou nejsilnější krátce po události. Na rozvoji estetických citů se podílí umělecky zaměřené činnosti. Existuje mnoho organizací volného času nabízející tyto činnosti. Návštěvou kroužků a různých setkání se dítě seznámí s odlišnou sociální skupinou, která nemusí být vždy vrstevnická. Bude pak lépe navazovat nové vztahy a rychleji se zorientuje ve vztazích mezi lidmi.

⁵⁵ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, s. 170.

⁵⁶ ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I. et al. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: OU, 2005, s. 98.

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání* Praha: Karolinum, 2005, s. 291.

⁵⁸ KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, s. 171.

3 Pedagogika volného času a výchova mimo vyučování

V této kapitole se setkáme s pojmy výchova mimotřídní, mimoškolní, mimo vyučování, pedagogika volného času. Otázkou pedagogiky volného času se zabývá mnoho autorů dřívější i současné doby.

Lidé se vždy snažili nějakým způsobem ovlivňovat volný čas dětí a mládeže, a proto vznikla pedagogická disciplína s širokou terminologií nazvaná pedagogika volného času. B. Hájek⁵⁹ ve své publikaci uvádí definici z pedagogického slovníku J. Průchy, E. Walterové a J. Mareše, která popisuje pedagogiku volného času jako disciplínu, jenž je zaměřena na výchovné a vzdělávací prostředky, napomáhající autonomnímu (vlastnímu, svépřávnému) a smysluplnému (užitečnému) využívání volného času. Pedagogika volného času se zabývá výchovou dětí a mládeže ve volném čase probíhající ve škole i v jiných organizacích a zařízeních volného času. Má za úkol co nejvíce eliminovat sociálně-patologické jevy a naučit děti, jak smysluplně a efektivně využívat svůj volný čas.⁶⁰

Základy pedagogiky volného času položil německý spisovatel a vědec Fritz Klatt, který se zabýval využíváním volného času dospělých. Dříve tento obor zkoumaly vědy antropologie a sociologie.⁶¹ Dnes se pedagogika volného času snaží co nejvíce využívat odbornosti pedagogů, propojovat školní povinnosti se zájmovou činností, dbát na princip dobrovolnosti, podporovat přirozenou dětskou tvořivost a spontaneitu a v neposlední řadě umožnit rodičům zapojovat se do činností pro děti a mládež.⁶²

Mezi užívané pojmy patří výchova mimotřídní. Zahrnuje aktivity, které zprostředkovává škola mimo povinnou školní výuku. Činnosti jsou realizovány ve škole, avšak mimo třídu. Výchova mimotřídní je dobrovolná a doplňující. Může se jednat o práci ve školním časopisu, vyučování ve školní knihovně nebo podílení se na samosprávě školy.⁶³

⁵⁹ HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 25.

⁶⁰ BABIAKOVÁ, S. *Pedagogika volného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, s. 27.

⁶¹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 45.

⁶² PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 38–39.

⁶³ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 15–16.

Mimoškolská výchova je organizovaná výchovná činnosť za hranicami školy. Zprostředkovávají ji zařízení, instituce, organizace, hnutí a nadace volného času jako jsou Domy dětí a mládeže, Centra volného času, Junák, Brontosaurus, Podané ruce, Domy ekologické výchovy aj.⁶⁴

Oba pojmy se u nás užívaly až do šedesátých let 20. století, kdy byly nahrazeny pojmem výchova mimo vyučování. Mimoškolní a mimotřídní výchova popisovala, kde se výchova uskutečňuje, ale nepřispívala k objasnění koncepcí a celistvého chápání volného času.⁶⁵

Výchova mimo vyučování je realizována mimo povinné vyučování, je institucionálně zajištěna, probíhá převážně ve volném čase a mimo vliv rodiny. Velkou měrou se podílí i na celoživotním vzdělávání, zajišťuje výchovnou, vzdělávací, zdravotní i sociální funkci. Působí jako prevence proti záškoláctví, agresivnímu chování, drogovým závislostem a v dnešní době tolik častým virtuálním závislostem. Dítě, které má koníčky a věnuje se zájmovým činnostem, hůře podlehně negativním vlivům.⁶⁶

V poslední době se začínají uplatňovat nové pojmy charakterizující výchovné působení a to výchova formální, informální a neformální. Formální výchova probíhá ve školách nebo jiných odborných vzdělávacích zařízeních. Po absolvování žák či student obdrží doklad o vzdělání. Informální výchova se uskutečňuje v rodinách, vrstevnických skupinách, pracovním procesu. Není nijak institucionálně zajištěna a vzniká bezděčně. Zájmová činnost, která je cílená a organizovaná se označuje jako neformální. Řadíme sem veškeré činnosti realizované za hranicemi školy nebo jiných odborných institucí. Na rozdíl od výchovy formální je výchova neformální založena na dobrovolnosti a má doplňující charakter.⁶⁷

⁶⁴ NĚMEC, J., et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 20.

⁶⁵ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 16.

⁶⁶ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 37–38.

⁶⁷ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 18–19.

3.1 Principy a požadavky spojené s realizací výchovy mimo vyučování

Výchova ve volném čase je, jak jsem již zmínila, cílevědomí a organizovaný proces, proto je potřeba stanovit si určité požadavky, které v pedagogice nazýváme pedagogickými principy.⁶⁸ H. W. Opaschovski⁶⁹ rozdělil základní principy pedagogiky na rozvíjení autonomie a svobodné osobnosti, volný čas jako určitá výzva a úkol, aktivita jedince, orientace na sociální kontakt, spontaneita a celková uvolněnost, přirozenost a otevřenost pro nové a umění prožívat život a svět pozitivně.

Rozvíjením autonomie osobnosti je myšleno svobodné rozhodování jedince o tom, co bude ve svém volném čase dělat. Zároveň je to pro člověka výzva a úkol zvolit vhodnou činnost.

Aktivita jedince úzce souvisí s prací pedagogických pracovníků volného času, kteří mají za úkol vzbudit zájem jednotlivce o danou činnost a v případě potřeby umět poradit.

Mezi námi se najdou i tací, kteří nejradyji tráví svůj volný čas o samotě. Princip orientace na sociální kontakt promlouvá opět k pracovníkům v oboru volného času. Měli by se snažit, aby jedinec vyhledával právě tu skupinu lidí, kterou sami vedou.

Výhodou výchovy mimo vyučování patří bezesporu fakt, že probíhá v čase, kdy lidé nemají žádné povinnosti a starosti. Jsou otevření novým poznatkům a jejich chování je uvolněnější a přirozenější.

Princip umění prožívat život a svět pozitivně se odráží hlavně v tom, že činnosti uskutečňované ve volném čase nám přináší radost a pozitivní prožitek. Člověk je mimovolně vděčný tomu, kdo mu tuto šanci nabídne.⁷⁰

B. Hájek⁷¹ ve své publikaci definuje požadavek pedagogického ovlivňování volného času, dobrovolnosti, aktivity, seberealizace, odpočinkového a rekreačního zaměření, zajímavosti a zájmovosti, jednoty a specifčnosti vyučování a výchovy mimo vyučování, citlivosti a citovosti.

⁶⁸ BABIAKOVÁ, S. *Pedagogika vol'ného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, s. 31.

⁶⁹ PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času aneb vše na světě má svůj čas*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 12–14.

⁷⁰ HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 35–36.

⁷¹ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J. et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 23–25.

Rozdělení principů H. W. Opaschovského a B. Hájka se v mnohých bodech shoduje, jen nese jiný název. Princip rozvíjení autonomie a svobodné osobnosti Hájek nazývá principem dobrovolnosti, spontaneita a uvolněnost je totožná s principem odpočinku a relaxace a požadavek prožívat život a svět pozitivně se shoduje s principem citovosti a citlivosti. Rozdělení B. Hájka se více vztahuje na práci s dětmi a jejich pedagogické ovlivňování v průběhu volného času.

Mimo jiné popisuje požadavek jednoty a specifčnosti vyučování a výchovy mimo vyučování, který předpokládá, že učitelé a pedagogové volného času budou spolupracovat a navzájem se doplňovat. Činnosti prováděné mimo vyučování by měly být zajímavé, přitažlivé a zároveň respektovat individuální zájmy a potřeby dětí.⁷²

⁷² HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J. et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 23–25.

3.2 Hlavní funkce a cíle výchovy mimo vyučování

Z definic výchovy mimo vyučování vyplývá, že plní mnoho funkcí. Problematikou pedagogického zhodnocování volného času a jeho funkcemi se zabývali již starověcí myslitelé. V jejich názorech se silně odráží doba, ve které žili.

V současné době se nejčastěji setkáváme s rozdělením na funkce výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní.⁷³ Zařízení volného času se v první řadě snaží rozvíjet schopnosti a dovednosti dětí, kultivovat jejich morální chování. Je kladen velký důraz na výchovu mimo vyučování. Vzdelávání dětí a mládeže probíhá prostřednictvím zájmových činností, kde získávají nové poznatky a vědomosti pro ně poutavou formou. Je zde prostor pro seberealizaci, sebehodnocení a celoživotní vzdělávání.

Výchova mimo vyučování přispívá k rozvoji zdravého životního stylu. Dítě v průběhu zájmových činností střídá různé aktivity od duševních po tělesné, organizované či spontánní. Velmi prospěšný pro zdraví dítěte je pohyb na čerstvém vzduchu. Příjemně strávený čas v oblíbeném kolektivu má pozitivní vliv na duševní rozvoj dítěte.⁷⁴

Činnosti ve volném čase se snaží napomáhat k utváření pozitivních sociálních vztahů a vyrovnávat rozdíly mezi dětmi. Rodiče vědí, že při zájmových činnostech je o jejich děti postaráno a smysluplně tráví čas v době, kdy jsou oni v práci.⁷⁵

Výchova mimo vyučování má preventivní charakter. Prevenci obecně dělíme na primární, sekundární a terciální. Primární má informační charakter a směřuje k dětem, které nejsou kriminálně rizikové. Sekundární již zahrnuje nabídku činností určenou jedincům, u nichž hrozí výskyt sociálně-patologických jevů, nebo by se mohli stát oběťmi závadných činností. Terciální prevence pracuje s dětmi, které jsou již negativními vlivy zasaženy, a snaží se o jejich léčbu a zamezení recidivy. Preventivní programy se zabývají např. drogovými závislostmi, alkoholismem, delikvencí,

⁷³ HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 37.

⁷⁴ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 39–40.

⁷⁵ HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 37.

závislostí na virtuálních drogách, záškoláctvím, šikanou, rasismem, vandalismem nebo kriminalitou dětí a mládeže.⁷⁶

Jedním z nejdůležitějších znaků výchovy je stanovení si cíle. Od něho se odvíjí použité metody a formy i konkrétní činnost. Mohou mít krátkodobý, ale i dlouhodobý charakter. Jedním z hlavních cílů výchovy mimo vyučování je naučit děti smysluplně využívat svůj volný čas.⁷⁷

Mezi konkrétnější cíle můžeme zařadit poskytování příležitostí k uspokojování zájmů, potřeb, talentu, osobitých schopností, možnost sociálního kontaktu a s ním spojené osvojování si společenských norem. Výchova ve volném čase přispívá k rozšiřování vědomostí, dovedností v oblasti společensko-vědní, přírodovědné, kulturní a sportovní. Napomáhá vyrovnávat sociální rozdíly mezi dětmi a u dětí buduje kladný vztah k práci a přírodě.⁷⁸

⁷⁶ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 41.

⁷⁷ KAVANOVÁ, A., CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, s. 22.

⁷⁸ BABIAKOVÁ, S. *Pedagogika volného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, s. 30–31.

3.3 Osobnost pedagoga volného času a vychovatele

Mnozí lidé přemýšlí nad tím, proč se člověk chce stát pedagogem volného času. Co ho vede k tomu, že chce trávit svůj čas s cizími dětmi. Pedagog volného času by měl být nadšený, společenský, kamarádský, kreativní a svou práci brát jako poslání.

V minulosti se setkáváme hned s několika významnými osobnostmi pedagogiky. Jan Amos Komenský byl prvním systematikem pedagogiky. Vyznával pedagogický optimismus a humanistické zaměření výuky. Je označován jako učitel národů. Mezi další významné pedagogy patří Jean Jacques Rousseau, J. H. Pestalozzi nebo Lev Nikolajevič Tolstoj.⁷⁹

Pedagog volného času či vychovatel se musí orientovat hned v několika rovinách vztahů: vychovatel-dítě, vychovatel-skupina dětí, dítě-dítě, dítě-dětská skupina, vychovatel-vychovatel, vychovatel-pedagogický kolektiv, vychovatel-učitel, vychovatel-nadřízený a v neposlední řadě vychovatel-rodíče. Mohli bychom jmenovat i další interakce. Vztahy se navzájem ovlivňují a vzniká složitá spleť, kterou lze nazvat sociální klima. Aktuálnímu charakteru vztahů říkáme sociální atmosféra. Existují různé metody a prostředky, jak zjišťovat charakter těchto vztahů. Rozvíjí se pomocí komunikace, ale i důvěry k mladým lidem. U dětí se probouzí pocity sounáležitosti a spoluodpovědnosti.⁸⁰

Pedagog volného času by měl být pozitivně naladěný, schopen přizpůsobovat se novým situacím, přijmout kritiku a otevřený názor od dětí. Práce s nimi by ho měla motivovat k tvořivosti a sebevzdělávání. Ve skupině by měla převládat přátelská atmosféra a pozitivní partnerské vztahy. Dobrý pedagog dokáže komunikovat s dětmi, brát ohled na jejich individuální potřeby a propojovat teorii s praxí.⁸¹

Od osobnosti pedagoga se vyvíjí styl vedení skupiny. Obecně rozlišujeme tři základní typy, mezi které patří styl autoritativní, liberální a demokratický. V autoritativním stylu vystupuje pedagog jako vůdčí a dominantní osobnost. Organizace a rozhodování o skupině je pouze v rukou učitele. Mezi dětmi se často

⁷⁹ PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času aneb vše na světě má svůj čas*. Ostrava: Repronis Ostrava, 2002, s. 32–42.

⁸⁰ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 52–53.

⁸¹ BABIAKOVÁ, S. *Pedagogika volného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, s. 80.

setkáváme s rivalitou a soutěživostí. Liberální styl charakterizují nepřehledné a chaotické vztahy. Děti jsou samostatné, nezávislé na vedoucí osobě. Neznají pravidla a jejich výkonnost je velmi nízká. Demokratický styl je stylem partnerským. Mezi členy skupiny vznikají přátelské vztahy, navzájem spolupracují a dokáží diskutovat o problémech. V praxi se nejčastěji setkáváme s kombinací všech stylů.⁸²

S čím menší skupinou vychovatel pracuje, tím má více příležitostí k sociálním interakcím s dětmi. Při prvotním setkání je důležité, zda pedagog dokáže zaujmout. Pokud ano, dochází k navázání vztahu mezi ním a členy skupiny. Ti postupně přijímají hodnoty, které pedagog reprezentuje. Dobře fungující skupina a pedagog mohou nahradit nevyhovující vztahy v rodinách. Základním faktorem bývá čas, který pedagog dětem věnuje.⁸³

V dnešní uspěchané době si stále více rodičů nedokáže najít dostatek času, který by věnovali svým dětem. Pedagog volného času tuto skutečnost kompenzuje. Pomáhá dětem smysluplně využívat volný čas a rozvíjí jejich osobnost.

⁸² HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 14–15.

⁸³ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 53–54.

3.4 Obsah výchovy ve volném čase a jeho realizace

Požadavky, funkce, osobnost pedagoga a principy pro výchovu mimo vyučování se realizují až prostřednictvím volnočasových činností. Je důležité si uvědomit, že tyto činnosti navštěvují děti, protože chtějí a ne proto, že musí. Naším úkolem je nabídnout jim takové činnosti, které je budou bavit a zajímat.

Při utváření obsahu se musíme zaměřovat na to, abychom formovali jejich morální hodnoty, řešili psychické, zdravotní a sociální problémy, tvořili hráz proti sociálně-patologickým jevům a učili děti ohleduplnosti a soudržnosti.⁸⁴

V dnešní době se setkáváme s několika rozděleními činností volného času. A. Kavanová⁸⁵ uvádí členění profesora Blížkovského, který dělí aktivity na technické a manuální, fyzické, kulturně-umělecké, vzdělávací, společenské, hry a sběratelství a rekreaci a odpočinek. Mezi fyzické aktivity lze začlenit sport, turistiku, rybářství a motorismus. Kulturně-umělecké dále rozděluje na receptivní a interpretační. Patří sem například četba, sledování televize a filmů, návštěva divadla, poslouchání rádia, hra na hudební nástroj. Činnosti probíhající v různých organizacích nazývá formálně-společenské.

Ve většině publikací se ovšem setkáme s členěním na činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně-prospěšné, sebeobslužné, sociální dovednosti a přípravu na vyučování.⁸⁶ Rekreační, odpočinkové, veřejně-prospěšné a zájmové činnosti jsou prováděny dobrovolně. Příprava na vyučování a sebeobslužné činnosti jsou chápány jako povinnosti. Všechny typy aktivit jsou důležité a vzájemně se ovlivňují.⁸⁷

Odpočinkové jinak zvané oddychové činnosti mohou být realizovány pasivně i aktivně. Důležité je, že jsou psychicky a fyzicky nenáročné. Jejich úkolem je odstraňovat únavu a stres každodenního života. Je vhodné je zařazovat po obědě nebo v případě potřeby kdykoliv během dne. Odpočinkovými činnostmi jsou například

⁸⁴ KAVANOVÁ, A., CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, s. 28–29.

⁸⁵ KAVANOVÁ, A., CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, s. 29–30.

⁸⁶ HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 38–40.

⁸⁷ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 51.

klid na lůžku, stolní a společenské hry, neřízené rozhovory, četba, modelování, sběratelská činnost, procházky v přírodě nebo relaxace při hudbě.⁸⁸

Rekreační činnosti jsou na rozdíl od odpočinkových činností aktivnější. Patří sem tělovýchovná cvičení na čerstvém vzduchu, ale i náročnější manuální aktivity jako jsou pohybové hry na hřišti, tanec, aerobik, lyžování, gymnastika, plavání, atletika, zdravotní a vyrovnávací cviky.

Odpočinkové a rekreační činnosti by měly vyrovnávat jednostrannou školní zátěž žáků. Fyzická únava dětí způsobená především nerovnoměrným zatížením svalových skupin vzniká při dlouhém sezení a psaní. Záměrná soustředěná pozornost, přizpůsobování se pracovnímu tempu, strach z negativního hodnocení a spousta dalších faktorů vedou k únavě psychické. S rostoucím věkem se odolnost vůči únavě zvyšuje. Náchylnější jsou jedinci v období puberty, kdy v těle dochází k velkým hormonálním změnám. Nadměrně přetěžovaní žáci rychleji ztrácí pozornost. Jsou vzdorovití a častěji se u nich objevují poruchy chování. Mezi další projevy nepřiměřené zátěže patří bolesti hlavy, nechutenství, poruchy spánku, mimovolné pohyby, koktavost nebo noční děsy.⁸⁹

Sebeobslužné činnosti učí děti samostatně se rozhodovat, být zodpovědní za svůj majetek a zvládat úkoly spojené s osobní hygienou. Formují jejich společenské chování a péči o zevnějšek.⁹⁰ Dítě by mělo být schopno prosadit si svůj názor, zařídit si různé věci pro sebe, ale i pro druhé. Volný čas je ideální možností pro rozvíjení sebeobslužných činností.⁹¹

Mezi sebeobslužné činnosti lze zařadit upevňování návyků osobní hygieny související s ochranou před infekcí např. pravidelné mytí, kultura stolování, chování při styku s nemocným, návyky účelného a vkusného oblékání spojené s péčí o oděv a obuv, návyky péče o pořádek a čistotu prostředí např. v osobních věcech, školních pomůckách. Dítě by mělo dokázat srozumitelně předávat informace, umět prosazovat svůj názor, jednat s druhými lidmi, vést dialog nebo řešit konflikty.⁹²

⁸⁸ BABIAKOVÁ, S. *Pedagogika vol'ného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, s. 39.

⁸⁹ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 84.

⁹⁰ BABIAKOVÁ, S. *Pedagogika vol'ného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, s. 40.

⁹¹ HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 40.

⁹² PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 102.

Cílem veřejně prospěšných činností je seznámit děti s dobrovolnictvím a nezištným chováním vůči ostatním. V rámci pedagogického působení se u dětí formují dobré charakterové vlastnosti a sociální vztahy. Mnozí z nás znají tyto činnosti pod pojmem brigády nebo charitativní činnost. Odměnou za vykonanou práci je dobrý pocit z pomoci druhým.⁹³

J. Pávková⁹⁴ ve své publikaci rozděluje veřejně prospěšné činnosti podle toho, jaké skupině lidí přináší užitek. První skupinou jsou činnosti konané ve prospěch menší skupiny osob, která je žákům známa např. rodina, školní třída, oddělení školní družiny, zájmový útvar. Druhý typ činností dítě vykonává ve prospěch větší skupiny, jejichž členy žák osobně nezná např. děti v mateřské škole, dětském domově, všichni žáci školy, senioři nebo ve prospěch velkých společenských skupin, kterými jsou obyvatelé města či země. U mladších školních dětí se častěji zařazuje první typ činností, druhý typ vyžaduje vysvětlení konkrétního cíle a smyslu činnosti od vychovatele.

Příprava na vyučování je nezanedbatelnou součástí volného času mladších školních dětí. Plynule navazuje na školní vyučování. Nejedná se o doučovací kroužky či další vzdělávání, ale o propojování obsahu činností ve škole a ve vyučování mimo školu. Učitelé a vychovatelé volného času by měli být informováni o tom, jaké učivo aktuálně žáci probírají.⁹⁵

Efektivního a komplexního působení na žáka lze docílit pouze tehdy, pokud bude fungovat spolupráce mezi školou a mimoškolními zařízeními. Nemělo by docházet k tomu, že žáci provádí stejné činnosti ve škole i mimo školu. Vychovatelé a pedagogové volného času by měli používat rozmanité metody, formy a prostředky, které sledují výchovný cíl.⁹⁶

Hlavními úkoly přípravy na vyučování jsou procvičování, opakování, prohlubování a upevňování poznatků a ověřování teoretických znalostí v praxi. Mezi základní formy přípravy na vyučování patří písemné přípravy, zařazování didaktických her, ověřování si teorie v praxi na konkrétních příkladech.

⁹³ HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 40.

⁹⁴ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 102–103.

⁹⁵ HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 40.

⁹⁶ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 108–109.

Velmi oblíbené jsou u žáků didaktické hry. Jako jedna z několika metod umožňuje vzdělávat a vychovávat hravou formou a vyrovnává školní zátěž. Zařazování konkrétních příkladů v podobě vycházek, exkurzí, výstav je dobré k prohlubování a upevňování školních poznatků.

Příprava na vyučování úzce souvisí s denním režimem žáka. Největší únava dětí se projevuje mezi 13. a 15. hodinou, proto veškeré činnosti spojené se školou a dalším vzděláváním žáka provádíme až po 15. hodině.⁹⁷

Posledním typem aktivit jsou zájmové činnosti zaměřené na utváření postojů, názorů a přesvědčení žáka. Uspokojují a formují individuální potřeby, zájmy a schopnosti jedince. Zájmová činnost má oproti odpočinkovým a rekreačním činnostem aktivnější charakter.⁹⁸

A. Kavanová⁹⁹ ve své publikaci *Výchova a volný čas* uvádí definici zájmu od pedagoga Stanislava Příhody: „Zájem je individuální potřeba, je vždy výběrový- osobnost některé předměty anebo činnosti zamítá, jiné upřednostňuje. Vývoj potřeb postupuje od biologických k sociálním a kulturním.“

Zájmy lze obecně rozčlenit dle časového trvání, koncentrace, úrovně činnosti, společenské hodnoty a obsahu. Dle časového trvání definujeme zájmy krátkodobé, dočasné, přechodné a trvalé. Z hlediska koncentrace rozdělujeme zájmy na mnohostranné a jednostranné. Mnohostranné jsou více povrchní než jednostranné. Jsou typické pro dítě mladšího školního věku. Podle úrovně činností dělíme zájmy na aktivní a receptivní. Aktivními označujeme ty, u nichž žák produkuje vlastní činnost a hodnoty. Při receptivních zájmech jedinec soustředí pozornost pouze na předmět zájmu. Společenské normy a hodnoty nám rozdělují zájmy na žádoucí, které splňují obecně platné společenské normy, a nežádoucí, které mohou vést ke vzniku sociálně patologickým jevům. Nejtradičnější členění je dle obsahu na činnosti společensko-vědní, pracovní-technické, přírodovědně-ekologické, esteticko-výchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické.¹⁰⁰

⁹⁷ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 104–106, 108.

⁹⁸ NĚMEC, J., et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, s. 23.

⁹⁹ KAVANOVÁ, A., CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, s. 32.

¹⁰⁰ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 93.

3.4.1 Zájmové činnosti esteticko-výchovné

Hlavní náplní esteticko-výchovných činností je pěstovat u dětí vztah k přírodě a společnosti. Žáci se učí vnímat krásy života prostřednictvím kulturních akcí, vycházek a organizovaných činností.¹⁰¹ Pro výchovu uměním je nejdůležitějším prvkem tvořivost, která rozvíjí fantazii, představivost a myšlení. Samotné cíle a funkce esteticko-výchovných činností se realizují v rámci literární a dramatické výchovy, hudební a taneční výchovy či výtvarné výchovy.¹⁰²

S literární výchovou se žáci setkávají již v 1. ročníku ZŠ. Pokud se k ní přidá dramatická výchova, mluvíme o tzv. literárně dramatické výchově. Hlavním obsahem této výchovy není pouze samotné představení nebo umělecký přednes, ale i bohatá škála činností v práci s uměleckým textem. Pěstuje v dětech aktivní přístup k literatuře a prožitek z textu. Dítě lépe chápe děj, motivy a jednání postav. Nezanedbatelný význam má literárně dramatická výchova v kultivaci mluveného projevu a rozšiřování slovní zásoby.¹⁰³

Literárně dramatická výchova umožňuje prostřednictvím tvořivých dramatických činností (pohybových a mluvních, hereckých i loutkářských, dramaturgických, hudebních, výtvarných a prací s loutkářskými prostředky) a činností slovesných (tvořivé psaní) rozvíjet umělecké vlohy žáka směrem k divadelnímu a slovesnému projevu. Zároveň učí žáky sebekontroly a sebepoznání.¹⁰⁴

Mezi literárně dramatické činnosti patří individuální četba, předčítání, vypravování, přednes, dramatizace, dramatické hry, průpravná cvičení, pokusy o literární a dramatickou tvorbu. Literárně dramatické zájmové činnosti mohou být

¹⁰¹ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 96.

¹⁰² MASARIKOVA, A., MASARIK, P. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Nitra: PF UKF, 2002, s. 74–75.

¹⁰³ KRIVÁNEK, Z., WILDOVÁ, R., et al. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: PF UK, 1998, s. 120.

¹⁰⁴ Základní umělecká škola v Železném Brodě: Rámcový vzdělávací program ZUŠ. [online]. [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.zus-zelbrod.cz/index.php/skolni-legislativa/19-ramcovy-vzdelavaci-program-zus>.

realizovány i prostřednictvím návštěv kulturních představení v divadle a kině nebo návštěvou míst, které jsou spojeny s životem umělců.¹⁰⁵

Hudba v zájmových činnostech slouží především k poslechu, tanci a živému pěveckému či instrumentálnímu projevu. Pro poslech hudby je důležitá soustředěnost dětí. Hudba zde nevystupuje jako kulisa, ale je nedílnou součástí všech aktivit. Vychovatel či pedagog volného času by měl být schopen seznámit děti s různými stylovými oblastmi a žánry. Aktivnějším využíváním hudby je tanec. Při něm se děti učí vnímat rytmus, tempo a vyjadřovat hudbu pohyby.¹⁰⁶

Hudební zájmové aktivity jsou např. sborový a sólový zpěv, hudební hry, hry se zpěvy, pohybová improvizace při hudbě, hra na dětské hudební nástroje, zacházení se zvukovou technikou, získávání poznatků o hudebních umělcích nebo samotná hra na hudební nástroj.¹⁰⁷

V rámci zájmové činnosti vznikají různé pěvecké sbory, taneční soubory, hudební orchestry a skupiny, kluby vážné hudby, ale i fankluby se zaměřením na hudební skupinu či zpěváka. Základní členění útvarů vyplývá z jejich obsahu činnosti. Folklórní uskupení se zaměřují na lidový nebo národní tanec. Mezi nefolklórní kroužky patří balet, společenský a moderní tanec nebo mažoretky.¹⁰⁸

Zájmové vzdělávání žáků ve výtvarné oblasti rozvíjí jejich vnímání, myšlení, vyjadřování, představivost, estetické cítění a tvořivost. Charakter činností je závislý na rozumovém, emocionálním a výtvarném vývoji. Prostřednictvím obrazových znaků a vyjadřovacích prostředků dítě dokáže srozumitelně vyjádřit své myšlenky, pocity a postřehy.¹⁰⁹

Výtvarná zájmová činnost úzce souvisí s literárně dramatickými a hudebními činnostmi. Všechny druhy aktivit přináší dítěti nové emocionální zážitky, které se mohou stát inspirací pro výtvarnou činnost.¹¹⁰

Výtvarné činnosti lze rozdělit do dvou vzdělávacích oblastí: výtvarné vyjadřování a výtvarná kultura. Výtvarné vyjadřování se zaměřuje na vizuálně

¹⁰⁵ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 96.

¹⁰⁶ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 104–105.

¹⁰⁷ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 96.

¹⁰⁸ MASARIKOVA, A., MASARIK, P. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Nitra: PF UKF, 2002, s. 74–75.

¹⁰⁹ Základní umělecká škola v Železném Brodě: Rámcový vzdělávací program ZUŠ. [online]. [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.zus-zelbrod.cz/index.php/skolni-legislativa/19-ramcovy-vzdelavaci-program-zus>.

¹¹⁰ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 96.

vnímatelné znaky v okolním světě a uměleckém díle. Učí žáka analyzovat náměty a výtvarné problémy a později je využívat ve své autorské činnosti. Výtvarná kultura žáka vzdělává v oblasti historie a vývoje výtvarného umění.¹¹¹

Dětský výtvarný projev lze rozvíjet a zdokonalovat v malířských, keramických, sochařských, modelářských a řezbářských kroužcích.¹¹² Mezi výtvarnou zájmovou činností patří výtvarné osvojování skutečnosti, využívání různých výtvarných technik (malba, kresba, grafické techniky), práce s výtvarnými prostředky spojenými s experimentováním a poznáváním výtvarného umění při práci s literaturou.¹¹³

Esteticko-výchovné činnosti jsou obsaženy ve všech výtvarných, hudebních a literárně dramatických aktivitách. Pro děti jsou velmi přitažlivé a zároveň přínosné. Rozvíjí tvořivost a kulturu chování.

¹¹¹ Základní umělecká škola v Železném Brodě: Rámcový vzdělávací program ZUŠ. [online]. [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.zus-zelbrod.cz/index.php/skolni-legislativa/19-ramcovy-vzdelavaci-program-zus>.

¹¹² KAVANOVÁ, A., CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, s. 35.

¹¹³ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 96.

3.4.2 Zájmové činnosti společensko-vědní

Společensko-vědní aktivity jsou zaměřené na společenské dění a historii našeho národa. Dítě se seznamuje s demokratickými a humanistickými tradicemi, vytváří si vztah k mateřskému jazyku a vlasti. Tyto zájmové aktivity mají povětšinou individuální charakter a nabízí dítěti spoustu poznatků z ostatních oborů lidské činnosti.¹¹⁴

Dělíme je do několika oblastí, které se mění s aktuálním společenským prostředím. Jazykovědná oblast zahrnuje aktivity spojené se studiem jazyků. Žáci mohou navštěvovat kurzy cizích jazyků, konverzační kluby, debatní kroužky, kluby dopisovatelů a žurnalistů, redakční rady nebo setkání křížovkářů.

Oblast mezilidských vztahů zahrnuje aktivity, které navazují na některé společenské vědy např. filozofii, psychologii, sociologii, etiku. Můžeme jmenovat PEER programy, útvary společenské výchovy a Evropské kluby.

Dalším okruhem činností je výchova k rodičovství, o kterou jeví zájem většinou děvčata. Jedná se o kroužky vaření, správné výživy, šití, módy nebo péče o dítě.

Nejoblíbenější aktivity spadají do oblasti sběratelství. Děti mohou navštěvovat kroužky filatelistiky (nauka o poštovních známkách), numizmatiky (nauka o mincích a medailích), filumenistiky (věda o nálepkách ze zápalek), faleristiky (nauka o vyznamenáních).

Jedním z nejdůležitějších okruhů je historie.¹¹⁵ Mezi historické a vlastivědné aktivity patří pozorování a poznávání historických objektů se zaměřením na regionální zajímavosti, získávání poznatků o životě a díle slavných a významných osobností, poznávání významných objektů v regionu.¹¹⁶

Společensko-vědní zájmová činnost zahrnuje i aktivity spojené se sledováním aktuální politické scény. Mnohé školy pořádají i setkání žáků ZŠ různých měst České republiky i celého světa. Patří sem organizování besídek, akademií a veřejná vystoupení na oslavu státních svátků, výročí a významných událostí. Dnes již ve většině

¹¹⁴ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 94.

¹¹⁵ MASARIKOVÁ, A., MASARIK, P. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Nitra: PF UKF, 2002, s. 71–72.

¹¹⁶ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 115–116.

škola probíhá den otevřených dveří nebo oslavy založení ZŠ. V širším slova smyslu lze mezi společensko-vědní aktivity začlenit dodržování lidových tradic, zvyků, oslavu Velikonoc či Vánoc.¹¹⁷

Hlavním cílem společensko-vědních zájmových činností je rozšiřovat poznatky dětí o společenské situaci, seznamovat je s historií a pěstovat v nich pozitivní vztah k vlasti.

¹¹⁷ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 94.

3.4.3 Zájmové činnosti pracovní-technické

Pracovní-technické činnosti mají velký význam u dětí mladšího školního věku. Přispívají k rozvoji jemné motoriky důležité pro psaní. Mnohé průzkumy dokázaly, že děti, které navštěvují zájmové činnosti pracovní-technického zaměření, mají kvalitnější písemný projev než ostatní.

Pracovní-technické jinak zvané rukodělné činnosti rozvíjí u dětí tvořivost a další charakterové vlastnosti jako jsou trpělivost, pečlivost, přesnost, vztah k práci, cit pro materiál nebo estetické a prostorové cítění. Jejich prostřednictvím si dítě osvojuje nové pracovní návyky. Učí se správně držet pracovní nástroj, dokáže si uspořádat pracovní místo, seznamuje se se zásadami hygieny a bezpečnosti. Při práci šetří s materiálem a po skončení si po sobě uklidí.¹¹⁸

Zájmové pracovní činnosti kompenzují některé neúspěchy a slouží jako aktivní odpočinek. V rámci aktivit si dítě osvojuje nové vědecké a technické poznatky, zdokonaluje se jeho manuální zručnost. Ve starším školním věku dítěti usnadňují rozhodování o profesionální orientaci.¹¹⁹

Hlavním cílem aktivit zůstává rozvoj tvořivosti. Lze ho dosáhnout, pokud jsou děti nuceny hledat svá vlastní řešení a nejsou jim předkládány šablony. Nejprve se seznamuje se všemi vlastnostmi používaného materiálu a poté si osvojuje adekvátní pracovní postupy. Nesmíme zapomínat na skupinovou práci, která v dětech pěstuje pocity sounáležitosti, odpovědnosti a rozvíjí skupinovou komunikaci. Vhodnými činnostmi jsou práce se stavebnicemi, modelovací hmotou, tématické hry na pískovišti nebo pěstování a aranžování květin.¹²⁰

J. Pávková¹²¹ ve své publikaci rozděluje pracovní-technické činnosti do několika okruhů: práce s různými materiály (dřevo, papír, kov, textil, plasty, sklo, drobný přírodní a technický materiál, modelovací hmoty), práce se stavebnicemi a konstrukční práce, montážní a demontážní činnosti (koloběžka, kolo, motocykl, údržba, drobné opravy), modelářské práce, seznamování se s různými profesemi

¹¹⁸ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 99.

¹¹⁹ MASARIKOVÁ, A., MASARIK, P. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Nitra: PF UKF, 2002, s. 77.

¹²⁰ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 100.

¹²¹ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 95.

(besedy, exkurze, filmy), příprava pokrmů, činnosti související s dopravní výchovou. V dnešní době vznikají další činnosti zaměřené na kybernetiku, elektrotechniku, elektroniku, výpočetní techniku, audio a videotechniku.

Pro děti mladšího a středního školního věku jsou organizovány kroužky šikovných rukou, mladých techniků, modelářské kluby. Některé volnočasové organizace nabízí práci se stavebnicemi nebo počítači.¹²²

Pracovně technické zájmové činnosti mají široké zaměření. Velkou měrou působí na rozvoj tvořivosti dětí a napomáhají při rozvoji jemné motoriky. Jejich prostřednictvím se žáci dozvídají mnoho poznatků z vědy a techniky.

¹²² KAVANOVÁ, A., CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, s. 35.

3.4.4 Zájmové činnosti přírodovědně-ekologické

Přírodovědně-ekologické činnosti jsou zaměřené na rozvíjení dovedností a vědomostí dětí v oblasti přírodních věd a ekologie. Snaží se v dětech pěstovat vztah k přírodě a její ochraně. Učí žáky vnímat krásy přírody a vážit si jich. Nejdůležitější je vlastní aktivita dítěte v podobě čištění studánek, potoků, lesů, příkrmování zvěře. Přírodovědné aktivity úzce souvisí s literárně-dramatickou činností. Krásy přírody lze vyjádřit výtvarným projevem, tancem či krátkým literárním útvarem.¹²³

Východiskem pro zájmovou činnost mladších školních dětí je schopnost osvojit si základní poznatky o živočiších, rostlinách a neživé přírodě. Nejjednodušší formou jsou procházky zaměřené na pozorování přírody. V průběhu procházky dítě může sbírat přírodní materiály, které využije při své např. výtvarné činnosti. Mladší žáci se rádi seznamují se způsobem života zvířat. Zájem starších dětí se více specializuje a prohlubuje. Nesnaží se osvojit si širokou škálu vědomostí o zvířatech, ale navštěvují kroužky včelařství, rybářství apod..¹²⁴

Obsah přírodovědně-ekologických zájmových činností dělíme na pozorování přírodních objektů, pěstitelství, chovatelství, ochrana a tvorba životního prostředí.

Pozorování přírodních objektů můžeme provádět během odpočinkových a rekreačních činností. Teoretické poznatky z oblasti mineralogie, zoologie, petrografie, botaniky, geologie, astronomie, meteorologie nebo paleontologie si žáci mohou upevňovat a ověřovat přímo v praxi.

Realizace činností zaměřených na pěstitelství závisí na materiálním a prostorovém vybavení jednotlivých institucí a odbornosti pedagogů volného času. Nejběžnější je pěstování pokojových rostlin, sukulentů, orchidejí a masožravých rostlin. Setkáme se i s květinářstvím, zelinářstvím, ovocnářstvím, pěstováním skalniček, zemědělských plodů, léčivých bylin, ale i hub.

Chovatelství můžeme obsahově dělit na akvaristiku, teraristiku, chov exotického ptactva, hmyzu, drobného hospodářského zvířectva. Nejběžnějším druhem chovatelství je chov zvěře v domácnosti. Zvíře dítěti oplácí péčí bezvýhradnou láskou, která

¹²³ MASARIKOVA, A., MASARIK, P. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Nitra: PF UKF, 2002, s. 75.

¹²⁴ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 95.

v některých případech léčí sociální deprivace žáků. Pokud se dítě věnuje výcviku svého mazlíčka, učí se prosazovat své povely a odmítat nežádoucí chování.

Ochrana a tvorba životního prostředí je součástí ekologické výchovy, která v dětech pěstuje vztah k přírodě a její ochraně.¹²⁵

Přírodně-ekologické činnosti vzdělávají děti v oblasti přírodních věd. Učí je vnímat krásy přírody a neničit ji svým chováním.

¹²⁵ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 114–115.

3.4.5 Zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření

Tělovýchovné, sportovní a turistické aktivity jsou základní složkou mnohostranné lidské činnosti a děti je ze všech druhů zájmových aktivit vyhledávají nejvíce. Formují a zdokonalují tělesný, pohybový, duševní a mravní vývoj jedince. Uspokojují potřebu pohybové aktivity dětí. Tělovýchovné aktivity mají za úkol zlepšovat zdraví, vychovávat a vzdělávat. Při pohybových činnostech dochází k přímému ovlivňování zdraví, zvyšuje se zdatnost a přizpůsobivost jedince. Žák si osvojuje poznatky o svém těle. Pro efektivnost pohybových aktivit je důležité pedagogické ovlivňování ze strany vychovatelů.¹²⁶

Zájmové činnosti přispívají k utváření pozitivního vztahu k pohybovým aktivitám, učí děti pravidla sportovních a pohybových her. Seznamují se se zásadami fair play. Samotné tělovýchovné aktivity jsou dobrou příležitostí pro socializaci.¹²⁷

Při tělovýchově žáků bychom neměli zapomínat na všestrannost činností. Činnosti musí obsahovat vybrané prvky z atletiky, gymnastiky, sportovních her, turistiky a dle místních podmínek plavání, bruslení, lyžování. Velkému úspěchu se těší netradiční sporty jako frisbee, aikido, lakros, taekwondo, florbal nebo squash. Většina činností by se měla provádět v přírodě na čerstvém vzduchu.¹²⁸

V. Spousta¹²⁹ ve své publikaci uvádí členění nejvýznamnějších forem tělesné výchovy ve volném čase od J. Kozlíka na zájmovou základní tělesnou výchovu, rekreační tělesnou výchovu a sportovní výchovu.

V rámci zájmové základní tělesné výchovy se utváří primární pohybové dovednosti, vlastnosti, zlepšuje se tělesná zdatnost a zdraví. Aktivity přímo navazují na školní tělesnou výchovu. Organizují je škola, školská zařízení, střediska volného času, společenské organizace, firmy s nabídkou placených služeb a masové sdělovací prostředky. Konkrétní organizační formy jsou pravidelná tělovýchovná zaměstnání,

¹²⁶ KLIMTOVÁ, H. *Didaktika tělesné výchovy pro obor učitelství I. stupně základní školy*. OSTRAVA: PF OU, 2004, s. 1–7.

¹²⁷ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 89.

¹²⁸ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 97.

¹²⁹ SPOUSTA, V., FALTÝSKOVÁ, J., HŘEBÍČEK, L., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: OL PRINT, 1996, s. 29.

tělovýchovné vycházky, prázdninové tábory, tělovýchovné soutěže a veřejná tělovýchovná vystoupení.

Rekreační tělesná výchova zprostředkovává žákům pestrý a aktivní odpočinek. Nejvíce se setkáme s rehabilitačními a kompenzačními cviky, při nichž si děti osvojují nové dovednosti a schopnosti. Mezi organizační formy patří ranní cvičení, tělovýchovné chvilky, příležitostné a rámcově organizované akce.

Ve sportovní zájmové činnosti se žáci snaží o maximální výkony. Neslouží k rekreaci ani osvojování si základních pohybových dovedností, ale k dosažení vysoké obecné i specifické pohybové výkonnosti a tělesné zdatnosti. Sportovní činnosti formují některé charakterové vlastnosti např. ukázněnost, aktivnost, bojovnost a sebeprosazení.¹³⁰

Mezi okruhy tělovýchovné, sportovní a turistické zájmové činnosti lze zařadit kondiční cvičení s náčiním i bez náčiní, průpravná a zdravotní cvičení, rytmická gymnastika a tanec, akrobacie, atletika, sportovní hry, drobné pohybové hry, sezónní sporty a zábavy, seznámení se s životem a úspěchy známých sportovců, návštěvy a sledování soutěží a turistika.¹³¹

Turistika je spojena s pohybem v přírodě a poznávací činností člověka. Rozvíjí obecnou tělesnou zdatnost při překonávání přírodních překážek a různých druhů terénu. Turistickou aktivitou si člověk osvojuje speciální dovednosti a znalosti potřebné k pobytu v přírodě a obohacuje se i po stránce duševní. Podle prostředku, který pro turistiku využíváme, ji rozdělujeme na pěší, vodní, lyžařskou, cykloturistiku a mototuristiku. Mezi organizační formy patří např. výlety, výpravy, vycházky, táboření, putování, turistické srazy, tábory (stálé, putovní, hvězdicové, příměstské), turistické kurzy (jazykové, počítačové, ekologické), expedice.¹³²

Tělovýchovné zájmové činnosti jsou u dětí nejvíce oblíbené. Mnohé sportovní disciplíny jsou finančně velmi náročné a pro některé rodiny nedostupné. Pohybová aktivita dětí ve volném čase velmi klesá, a proto by volnočasové instituce a organizace měly předkládat takovou nabídku činností, která je pro děti lákavá.

¹³⁰ SPOUSTA, V., FALTÝSKOVÁ, J., HŘEBÍČEK, L., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: OL PRINT, 1996, s. 29–30.

¹³¹ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 97.

¹³² SPOUSTA, V., FALTÝSKOVÁ, J., HŘEBÍČEK, L., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: OL PRINT, 1996, s. 30.

3.5 Institucionální zajištění volného času

Volný čas se zhodnocuje v rámci institucí.¹³³ V České republice je dělíme na státní, organizace nekomerčního typu, náboženské společnosti a privátní nekomerční sféru. Státní instituce spadající do rezortu školství jsou např. školní družiny, školní kluby, střediska volného času, základní umělecké školy, domovy mládeže a jazykové školy. Mezi státní instituce řadíme i zařízení pro výkon ústavní, preventivní nebo ochranné výchovné péče. Jedná se o dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy a diagnostické ústavy.

Občanská sdružení, nadace a nadační fondy nazýváme organizacemi nekomerčního typu. Nejznámější a nejpočetnější občanská sdružení jsou Junák, Skaut, Pionýr a Sokol. Svoji aktivitu zaměřují na vlastní členy, s kterými připravují i neorganizované činnosti pro veřejnost. Seznam celostátně působících neziskových organizací můžeme nalézt na www.crdm.cz. Jsou podporovány státem v rámci Programu státní podpory práce s dětmi a mládeží. Vedoucími a vychovateli se stávají dobrovolníci v zastoupení rodičů, dětí, bývalých členů a studentů. Neziskový sektor stále více bojuje s nedostatečným počtem dobrovolníků a financí.

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání umožnil církvi organizovat činnost pro děti a mládež ve volném čase. Aktivity mají jednorázový, ale i pravidelný charakter. Zaměřují se na specifické skupiny dětí a mladých lidí, kteří často pochází ze znevýhodněných sociálních rodin. Mezi nejpočetnější sdružení patří Salesiánské domy nebo Kolpingovy rodiny.

Privátní nekomerční sféra nabízí především sportovní, turistické, rekreační a společenské aktivity pro děti a mládež. Patří sem fitcentra, vodní světy, sportovní kluby, zábavná centra, parky, herny a kluby.¹³⁴

V současné době se činnosti základních uměleckých a jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky řídí rámcovými vzdělávacími programy. Na jejich základě si školy vytváří vlastní školní vzdělávací program, který je odlišný od ostatních. Odbor pro mládež MŠMT ve spolupráci s Národním institutem dětí a mládeže vypracoval Metodiku pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních

¹³³ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 111.

¹³⁴ KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 54–55, 64–65.

pro zájmové vzdělávání, protože střediska volného času, školní družiny a kluby nemají vlastní rámcový vzdělávací program.¹³⁵

Instituce a zařízení volného času lze rozdělit do několika sfér a úrovní. Jejich činnost může mít pravidelný nebo jednorázový charakter. Měli bychom se snažit co nejlépe zhodnocovat volný čas dětí. V tom nám napomáhají instituce s kvalifikovanými pedagogy a vychovateli.

¹³⁵ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY: Zájmové vzdělávání. [online]. [cit. 2014-07-16]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>.

3.5.1 Školní družiny a kluby

Školní družiny jsou zřizovány pro děti mladšího školního věku. Školní kluby navštěvují žáci druhého stupně základní školy. Řadíme je mezi zařízení zájmového vzdělávání státního typu. Širokou nabídkou činností si děti osvojují a prohlubují znalosti. Školní družina vyplňuje čas mezi vyučováním a pobytem doma. Patří mezi nejčtenější zařízení u nás a spolupracuje s dalšími volnočasovými institucemi.¹³⁶

Vychovatelé mohou pedagogicky ovlivňovat žáky, protože jsou s nimi v každodenním styku. Mají kontakt s rodiči, jsou kvalifikovaní a spolupracují s vedením školy. Školní družina slouží jako prevence proti sociálně patologickým jevům. Charakter činností družin a klubů se liší podle věkových zvláštností dětí. Docházka do školních klubů je dobrovolná a děti se samy podílí na přípravě týdenního programu. Časový rozvrh činností se musí přizpůsobovat odlišnému rozvrhu hodin i míře účasti v zájmových činnostech mimo školu.¹³⁷

Ve školních družinách probíhají odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné činnosti a příprava na vyučování. Nejčastější odpočinkové činnosti jsou rozhovory, besedy, stolní a společenské hry, hry se stavebnicemi, čtení a modelování. Tyto aktivity rozvíjí dobrou komunikaci, klima třídy a vztahy mezi dětmi. Vhodnou formou činností jsou besedy na téma lidská práva a chování, hodnocení a kritika chování jednotlivých žáků, psaní deníků, klubových novin a jiné kreativní činnosti.

Rekreační činnosti probíhají většinou venku na školním hřišti či v parku. Mohou být uskutečňovány formou vycházek s kulturně-poznávacím a ekologickým zaměřením. Další aktivity jsou např. sportovní hry (vybíjená, přehazovaná, malá házená, malý fotbal, mini basketbal, stolní tenis), kondiční cvičení nebo sezónní sporty jako jsou sáňkování, bruslení, plavání a koulování. Mezi turistické aktivity patří orientační běh, určování světových stran podle mapy a buzoly či přírodních úkazů, vaření v přírodě, odlévání stop, uzlování a šifrování.

¹³⁶ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 9–10.

¹³⁷ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 113–114.

Příprava na vyučování může mít podobu psaní domácích úkolů či hraní didaktických her, které prohlubují a upevňují probrané učivo. Důležitá je spolupráce učitelů a vychovatelů. Hry by měly být přiměřené a jednotné.¹³⁸

Zájmové činnosti mohou probíhat individuálně nebo kolektivně jako organizovaná nebo spontánní aktivita. Měla by v dětech vyvolávat pocity radosti a naplněného času. Pokud se dítě nudí, vyhledává činnosti virtuální reality, gamblerství a chová se agresivně. Žáci bez zájmu jsou náchylnější k sociálně patologickým jevům.¹³⁹

Aktivity sebeobslužné v dětech upevňují hygienické a kulturní návyky. Veřejně prospěšná výchova učí žáky dobrovolné činnosti a ochraně životního prostředí.¹⁴⁰ Může probíhat formou zkrášlování pracovního prostředí, příkrmování zvířete, čištění studánek nebo např. pomoc starším lidem.¹⁴¹

Všechny druhy činností nelze provádět v průběhu jednoho dne, ale odpočinkové a rekreační aktivity by neměly nikdy chybět. Vychovatel by měl tvořit týdenní plány měnící se podle aktuálních potřeb dětí a školy, neboť jimi docílí správné struktury činností.

Pokud jsou družiny a školy zřizovány školou, řídí je sám ředitel, který určí vedoucí vychovatelku. Samostatná zařízení mají vlastního ředitele a vychovatelé tvoří poradní radu. Školní družiny se dělí na oddělení a školní kluby na skupiny s maximálním počtem 25 dětí. Jejich provoz je celoroční. Lze ho přerušit pouze po dohodě se zřizovatelem. Zájmové činnosti, které nabízí družiny a kluby, mohou navštěvovat i děti, které do družiny pravidelně nedochází. Zájmové aktivity jsou poskytovány za úplaty a o jejich zřízení rozhoduje ředitel školy.¹⁴²

Školní družiny plní z pohledu rodičů hlavně sociální funkci. Hlídní děti v době, kdy jsou oni v práci. Prostřednictvím činností však dítě rozvíjí své charakterové vlastnosti, získává nové poznatky a vyrovnává jednostrannou zátěž z vyučování.

¹³⁸ MASARIKOVA, A., MASARIK, P. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Nitra: PF UKF, 2002, s. 118–119.

¹³⁹ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 16.

¹⁴⁰ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 115.

¹⁴¹ MASARIKOVA, A., MASARIK, P. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Nitra: PF UKF, 2002, s. 120.

¹⁴² PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 115–117.

3.5.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Mezi střediska pro volný čas dětí a mládeže patří domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Jejich hlavní funkce je rekreační a výchovně-vzdělávací. Instituce jsou zaměřené na konkrétní zájmovou oblast a spadají pod školy a školská zařízení. Domy dětí a mládeže jsou zřizovány školským úřadem, obcí, církví nebo soukromím či jiným subjektem. V současné době existuje přes 300 organizací.¹⁴³

Nabídka činností je určená pro děti i dospělé bez ohledu na sociální, etickou či jinou příslušnost. Střediska organizují pravidelnou zájmovou činnost v podobě kroužků a klubů, ale i příležitostné akce v podobě spontánních činností, táborů a vzdělávacích programů. Pokud chce dítě navštěvovat nějaký zájmový kroužek, musí zaplatit poplatek, který se pohybuje od 500 do 2500 Kč. Prostorové možnosti institucí nejsou mnohdy ideální, proto se některé zájmové oblasti stěhují do jiných objektů.¹⁴⁴

Mezi pravidelnou zájmovou činnost patří návštěva kroužků, souborů, klubů a kurzů. Kroužkem je označen menší zájmový útvar, který vnitřně obohacuje členy. Činnost souboru směřuje k veřejné produkci. Známe pěvecké, hudební, taneční nebo divadelní soubory. V klubu převažuje receptivní aktivita členů. U tělovýchovných či turistických klubů se setkáváme s označením oddíl. Hlavním úkolem kurzů je osvojování si vědomostí a dovedností. Jeho doba trvání nepřesahuje více než rok. Po absolvování obdrží účastníci kurzu osvědčení.¹⁴⁵

Jednotlivá střediska vytváří plán na školní rok, plán letní činnosti, roční tematické plány zájmových útvarů, rozvrh pravidelné a příležitostné zájmové činnosti a měsíční a týdenní plán výchovné práce. Zároveň musí být zaznamenávána docházka, prováděny hospitační činnosti a evidovány nákupy a samotný majetek.¹⁴⁶

Pedagogičtí pracovníci jsou zařazeni do kategorie vychovatel a musí vést nejméně dva zájmové útvary. Vychovatelé by měli zvládnout zorganizovat a připravit nabídku aktivit, znát pedagogické zásady a řídit se jimi. Měli by být komunikativní,

¹⁴³ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 121–122.

¹⁴⁴ KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 57.

¹⁴⁵ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 122–123.

¹⁴⁶ MASARIKOVA, A., MASARIK, P. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Nitra: PF UKF, 2002, s. 125.

protože mají spoustu spolupracovníků a provádí práci s veřejností. Jejich práce vyžaduje určité ekonomické znalosti, neboť připravené akce musí následně ekonomicky vyhodnotit.¹⁴⁷

Činnost středisek volného času má obrovský význam v utváření budoucí profesionální orientace žáků. V jednotlivých institucích si mohou vyzkoušet rozličné druhy zájmových činností. Jako všechny organizace volného času pro děti a mládež působí proti neúčelnému trávení volného času a preventivně.

¹⁴⁷ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 126.

3.5.3 Základní umělecké školy

Základní umělecké školy rozvíjí zájmy a nadání dětí a mládeže v různých oborech umění.¹⁴⁸ Zaměřují se na nadané a výrazně talentované děti, které připravují na neprofesionální dráhu umělců, studium středních a vysokých škol uměleckého nebo pedagogického zaměření. Základní umělecké vzdělání je určeno Rámcovým vzdělávacím programem pro umělecké obory základního uměleckého vzdělávání. Žákům nabízí vzdělání v hudebním, tanečním, dramatickém a výtvarném oboru. Výuka je systematická, dlouhodobá a komplexní. Vzdělání se podle §109 zákona č. 561/2004 Sb. dělí na přípravné studium, základní studium I. a II. stupně, studium s rozšířeným počtem vyučovacích hodin a studium pro dospělé.¹⁴⁹

V průběhu přípravného studia učitel rozpoznává předpoklady a rozvíjí zájem žáka o studium. Děti si osvojují elementární návyky a dovednosti nezbytné pro další umělecký růst. Základní studium I. stupně se zaměřuje na individuální dispozice jedince. Po absolvování jsou jedinci schopni nastoupit na střední školu pedagogického či uměleckého zaměření. Hlubší rozvoj žáka a prakticky zaměřené činnosti obsahuje studium II. stupně. Jedinec by měl být dobře připraven na studium vysokých uměleckých či pedagogických škol.¹⁵⁰

Hlavním cílem základních uměleckých škol je rozvíjet klíčové kompetence žáků, kultivovat jejich osobnost po stránce umělecké a motivovat je k celoživotnímu učení. Žák by měl získat takovou úroveň vzdělání, jaká odpovídá jeho možnostem a potřebám. Studující žáci by měli provádět uměleckou činnost dobrovolně a mít ke svému oboru kladný vztah.

V hudebním oboru se žáci mohou učit hře na klávesové, dechové, strunné, smyčcové a bicí nástroje také sólovému, sborovému zpěvu, hudební nauce a skladbě.

¹⁴⁸ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 87.

¹⁴⁹ Základní umělecká škola v Železném Brodě: Rámcový vzdělávací program ZUŠ část B. [online]. [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.zus-zelbrod.cz/index.php/skolni-legislativa/19-ramcovy-vzdelavaci-program-zus>.

¹⁵⁰ Základní umělecká škola v Železném Brodě: Rámcový vzdělávací program ZUŠ část B. [online]. [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.zus-zelbrod.cz/index.php/skolni-legislativa/19-ramcovy-vzdelavaci-program-zus>.

Zvláštními obory jsou elektronické zpracování hudby, hra na akordeon, cimbál či dudy. Dramatický obor dělíme na loutkařskou, dramatickou a slovesnou tvorbu.¹⁵¹

Základní umělecké školy vzdělávají jedince se zájmem o umění. Rozvíjí v nich estetické cítění, nabízí poznatky z hudebního, výtvarného, literárního a dramatického oboru.

¹⁵¹ Základní umělecká škola v Železném Brodě: Rámcový vzdělávací program ZUŠ. [online]. [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.zus-zelbrod.cz/index.php/skolni-legislativa/19-ramcovy-vzdelavaci-program-zus>.

3.5.4 Další volnočasové instituce

Mezi zařízení školského typu pro výchovu ve volném čase patří jazykové školy s právem státní zkoušky. Zaměřují se hlavně na jazykové vzdělávání žáků. Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a zařízení pro preventivně výchovnou péči jsou dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné a diagnostické ústavy. Do těchto institucí jsou umisťováni jedinci, kteří jsou oboustranní sirotci nebo pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí.¹⁵²

Do diagnostických ústavů jsou přiřazovány děti na základě komplexního (speciálně-pedagogického, psychologického, sociálního) vyšetření. Jejich pobyt trvá většinou osm týdnů. Dětské domovy jsou zařízení zabezpečující ústavní výchovu dětem od 3 do 18 let nebo než dokončí studium. Jedinec může setrvat v dětském domově maximálně do 26 let. Jsou zde děti z afunkčního či dysfunkčního rodinného prostředí. Do dětského domova může být přijata i nezletilá matka s dítětem.

Zvláštním typem zařízení je dětský domov se školou pro děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Děti trpí vážnou duševní poruchou a nemohou být vzdělávány ve škole mimo dětský domov. Výchovné ústavy se starají o jedince starší 15 let. Mají vážné poruchy chování. Práce vychovatelů v těchto zařízeních není lehká a vyžaduje vysokoškolské vzdělání.¹⁵³

O volný čas dětí a mládeže se starají i různá sdružení. Na jejich činnost přispívá MŠMT ČR. U mladých lidí klesá zájem o sdružování a členskou činnost. A. B. Svojsík u nás založil skautskou organizaci Junák. Mezi další významná sdružení patří Pionýr, Česká tábornická unie, Duha, Hnutí Brontosaurus, YMCA nebo Občanská sdružení pracující s mládeží. Nejznámější tělovýchovné a sportovní organizace jsou Sokol a Český svaz tělesné výchovy.

Činnost volnočasových sdružení má v dnešní společnosti velký význam, proto bychom měli jejich snažení podporovat. Ukazují dětem různé způsoby trávení volného času a nabízejí jim možnost seberealizace a sebevzdělání.

¹⁵² KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 59–60.

¹⁵³ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 133–137.

4 Shrnutí teoretické části práce

Hlavní funkce volného času jsou odpočinek, relaxace a zábava. Je důležité umět odlišit činnosti, které nás baví od činností, které jsou spojeny se školním vyučováním, chodem domácnosti a uspokojováním biologických potřeb. V některých lidech může pojem volný čas vyvolávat i negativní emoce. Neumí ho efektivně využívat nebo ho mají málo. Mnohé rodiny nejsou schopny zajistit veškeré materiální vybavení k realizaci rozličných volnočasových aktivit a kontakt s vrstevníky.¹⁵⁴

Ovlivňováním volného času dětí a mládeže se zabývá pedagogická disciplína nazvaná pedagogika volného času. Jejím úkolem je naučit děti smysluplně využívat volný čas a eliminovat sociálně-patologické jevy.¹⁵⁵ Pedagogové se snaží rozvíjet schopnosti a dovednosti dětí. Zprostředkovávají jim kontakt s vrstevníky, kultivují morální chování, přispívají k seberealizaci, celoživotnímu vzdělávání a zdravému životnímu stylu.¹⁵⁶

Činnosti probíhající ve volném čase dělíme na odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně-prospěšné, sebeobslužné, sociální dovednosti a přípravu na vyučování.¹⁵⁷ Záměrná soustředěná pozornost, strach z negativního hodnocení, přizpůsobování se pracovnímu tempu, dlouhé sezení a psaní přispívají k celkové fyzické i psychické únavě dítěte. Odpočinkové a rekreační činnosti vyrovnávají jednostrannou školní zátěž žáků. Příprava na vyučování a sebeobslužné činnosti jsou chápány jako povinnosti. Zájmové činnosti dále dělíme dle obsahu na společensko-vědní, pracovní-technické, přírodovědně-ekologické, esteticko-výchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické. Děti nejvíce vyhledávají tělovýchovné, sportovní a turistické aktivity.¹⁵⁸

Volnočasové instituce dělíme na státní, organizace nekomerčního typu, náboženské společnosti a privátní nekomerční sféru. Mezi státní instituce řadíme školní družiny a kluby, střediska volného času, základní umělecké školy, domovy mládeže, jazykové školy. Organizace nekomerčního typu jsou občanská sdružení, nadace

¹⁵⁴ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 6–10, 13–14.

¹⁵⁵ BABIAKOVÁ, S. *Pedagogika volného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, s. 27.

¹⁵⁶ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 39–40.

¹⁵⁷ HÁJEK, B., HARMACH, J. et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, s. 38.

¹⁵⁸ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 84, 93.

a nadační fondy. Zájmovou činnost pro děti a mládež organizují i různé církve. Privátní nekomerční sféru tvoří fitcentra, vodní světy, sportovní kluby, zábavná centra, parky, herny a kluby.¹⁵⁹

Školní družiny patří mezi nejčtenější zařízení u nás. Navštěvují je děti mladšího školního věku. Žáci zde tráví čas po skončení a před začátkem vyučování.¹⁶⁰ Kvalifikovaní pedagogové mohou ovlivňovat volný čas dětí, protože jsou s nimi v každodenním kontaktu. Délka jednotlivých činností se přizpůsobuje odlišnému rozvrhu hodin a docházce do zájmových aktivit školy i mimo ni.¹⁶¹

Střediska volného času organizují pravidelnou zájmovou činnost v podobě kroužků a klubů. Prostorové možnosti institucí nejsou mnohdy ideální, proto se snaží, co nejvíce využívat i jiné prostory. Dítě může navštěvovat kroužek, pokud zaplatí zápisné, které se pohybuje od 500 do 2500 Kč. Střediska volného času nabízí všechny druhy zájmových aktivit.¹⁶²

Základní umělecké školy vzdělávají nadané a výrazně talentované žáky v tanečním, hudebním, literárně-dramatickém a výtvarném oboru. Vzdělávání je určeno Rámcovým vzdělávacím programem pro umělecké obory základního uměleckého vzdělávání. Výuka se podle §109 zákona č. 561/2004 Sb. dělí na přípravné studium, základní studium I. a II. stupně, studium s rozšířeným počtem vyučovacích hodin a studium pro dospělé.¹⁶³

Nejpočetnější a nejznámější občanská sdružení u nás jsou Junák, Skaut, Pionýr a Sokol. Pravidelnou zájmovou činnost organizují dobrovolníci v zastoupení rodičů, dětí, bývalých členů a studentů. Jejich činnost podporuje stát v rámci Programu státní podpory práce s dětmi a mládeží.¹⁶⁴

¹⁵⁹ KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 54–55, 64–65.

¹⁶⁰ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 9–10.

¹⁶¹ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 113–114.

¹⁶² KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 57.

¹⁶³ Základní umělecká škola v Železném Brodě: Rámcový vzdělávací program ZUŠ část B. [online]. [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.zus-zelbrod.cz/index.php/skolni-legislativa/19-ramcovy-vzdelavaci-program-zus>.

¹⁶⁴ KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 54–55.

II PRAKTICKÁ ČÁST

Téma své diplomové práce Nabídka volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ jsem vybrala proto, že mě zajímalo, jak dnešní děti mohou trávit svůj volný čas. Jako učitelka 1. stupně si uvědomuji, že výchova a vzdělání dětí nekončí s odchodem žáků ze školy, ale pokračuje v rámci organizací zaměřených na volný čas dětí a mládeže. Ve svém výzkumu se snažím zmapovat nabídku volnočasových aktivit v pro mě známém prostředí a tím je region Horažďovice. Sama jsem navštěvovala mnohé instituce, které jsem zahrnula do svého výzkumu.

1 Výzkumné šetření

Praktická část práce vychází z poznatků z teoretické části. Získané poznatky mi pomohly správně rozdělit oslovené volnočasové instituce, seznámit se s jejich činnostmi a druhem aktivit, které se realizují v rámci volného času. Zároveň mi byly podkladem pro sestavení dotazníků.

V následující části práce bude popsán cíl výzkumu, použité metody a výzkumný soubor. V úvodu je specifikován region Horažďovice, ve kterém probíhalo výzkumné šetření. Výsledky výzkumu jsou doplněny charakteristikami jednotlivých škol a institucí.

1.1 Cíl výzkumu

Prostřednictvím dotazníků určených ředitelům škol a volnočasových institucí jsem zjišťovala následující: Jaké zájmové volnočasové aktivity nabízí dětem škola? Jak se jejich nabídka liší v závislosti na velikosti a druhu školy? Jaké zájmové aktivity nabízí dětem mladšího školního věku volnočasové instituce?

Dotazníky poskytly bližší informace o samotném zařízení, jejich nabídce aktivit, ceně kroužků, pravidelnosti zájmových činností, zaměření instituce, prostorovém zázemí či množství pedagogů, kteří v dané instituci pracují. Doplnující informace jsem získala analýzou webových stránek a školních vzdělávacích programů jednotlivých škol a institucí.

1.2 Použité výzkumné metody

K realizaci výzkumu jsem zvolila metodu dotazníku, kterou jsem doplnila analýzou webových stránek a školních vzdělávacích programů jednotlivých škol a institucí.

Dotazník patří mezi nejrozšířenější výzkumnou techniku. Poskytuje nám informace o respondentovi, ale zároveň mapuje jeho názory a postoje k danému problému. Obecně se jedná o soubor otázek, které musí být jasně a srozumitelně formulovány. Neměli bychom používat odborné termíny, nejednoznačné výrazy a cizí slova. Otázky by měly být formulovány tak, aby neobsahovaly dva zápory a měly přiměřené nároky na paměť respondenta. Základní typy otázek v dotazníku jsou: otevřené, uzavřené a polouzavřené. Na uzavřené otázky odpovídá dotazovaný výběrem z předepsaných variant. Otevřené otázky umožňují odpovídat vlastními slovy. Polouzavřené otázky kombinují výhody obou předchozích typů. Vzniknou např. přidáním varianty „jiné“ do uzavřené otázky.

Před použitím dané otázky v dotazníku si musíme odpovědět na následující:

- Je otázka opravdu nezbytná?
- Zjistí uje to, co chceme zjistit?
- Bude každému srozumitelná?
- Je respondent schopný poskytnout žádanou informaci?
- Není otázka sugestivní?
- Je v uzavřené otázce úplný výčet možností?
- Je nezbytné použít otevřenou otázku?
- Není otázka nepříjemná či znepokojující?¹⁶⁵

V dotaznících pro ředitele základních škol (viz příloha č. 1), dotaznících pro ředitele státních volnočasových institucí (viz příloha č. 2) a dotaznících pro vedoucí volnočasových institucí (viz příloha č. 3) jsem použila všechny typy otázek a jsou součástí mé diplomové práce.

¹⁶⁵ SKUTIL, M., et al. Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Praha: Portál, 2011, s. 80–81.

1.3 Výzkumný soubor

Celkem bylo osloveno 6 ředitelů základních škol, 2 ředitelé státních volnočasových institucí a 7 vedoucích sdružení, organizací a středisek volného času pro děti a mládež z Horažďovic a okolí. Do výzkumu jsem zařadila pouze instituce, které organizují pravidelnou zájmovou činnost pro děti mladšího školního věku.

Přehled zařazených institucí

státní instituce:

6 základních škol
Dům dětí a mládeže
Základní umělecká škola

organizace nekomerčního typu:

Skautské středisko Prácheň
T. J. Sokol
Pionýrská skupina Prácheň
Sbor dobrovolných hasičů

náboženské společnosti:

Školské sestry de Notre Dame

privátní nekomerční sféra:

Fotbalový klub
Tenisový klub

2 Specifikace regionu Horažďovice

Horažďovice leží v jihozápadních Čechách mezi Strakonícemi a Sušicí v nadmořské výšce 427 metrů nad mořem. Jsou třetím největším městem v okrese Klatovy. Žije zde zhruba 5500 obyvatel. Město se rozkládá na levém břehu Otavy, která se každým rokem otevírá pro vodáky. Průměrný věk obyvatel je 42 let. K městu jsou přidruženy vesnice Boubín, Babín, Horažďovická Lhota, Komušín, Svaté Pole, Třebomyslice a Veřechov.¹⁶⁶

Prochází zde železniční trať Horažďovice předměstí- Klatovy- Domažlice a trať Plzeň- České Budějovice. Do okolních vesnic jezdí pravidelné autobusové spoje.

V areálu zámku sídlí Městské muzeum, Městská knihovna a Dům dětí a mládeže. Pro významné akce se využívá zámecký reprezentační sál. V Horažďovicích jsou dvě mateřské a tři základní školy dále základní umělecká škola a střední odborné učiliště. Kulturní život města zajišťuje kulturní dům a kino. Působí zde ochotnický divadelní soubor, spolek Prácheň, Volné sdružení horažďovických zpěváků a muzikantů, loutkové divadlo Rolnička a Spolek rodáků a příznivců Horažďovic.

Ve městě se nachází sportovní areál Na Lipkách, jehož součástí jsou tenisové kurty, fotbalové hřiště, skateboardová plocha, víceúčelové hřiště a komplex krytého plaveckého bazénu. Okolí Horažďovic je lemované několika turistickými a cykloturistickými trasami, které lákají na výlety do přírody i po památkách.¹⁶⁷

¹⁶⁶ HORAŽĎOVICE A OKOLÍ. *Informační server ŠumavaNet.CZ*. [online]. 6.3.2015 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z: <http://www.sumavanet.cz/horazdovice/zaklad.asp>

¹⁶⁷ HORAŽĎOVICE A OKOLÍ. *Informační server ŠumavaNet.CZ*. [online]. 6.3.2015 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z: <http://www.sumavanet.cz/horazdovice/fr.asp?tab=snet&id=5101&burl=&pt=HS>

3 Analýza výsledků výzkumu týkajícího se ředitelů základních škol

V následující části práce budou vyhodnoceny dotazníky (viz příloha č. 1) určené ředitelům základních škol v regionu Horažďovice. Kapitola obsahuje charakteristiky oslovených škol, popis a srovnání celkové nabídky volnočasových aktivit a nabídky pro žáky mladšího školního věku. V závěru je porovnána nabídka kroužků v závislosti na velikosti a druhu školy.

3.1 Charakteristika škol

Popis jednotlivých ZŠ odpovídá otázkám č. 1, 5, 6, 7, 8, 10 v dotazníku (viz příloha č. 1) a analýze webových stránek škol (viz internetové zdroje). Zahrnuje obecnou charakteristiku, počet žáků 1. stupně, název školního vzdělávacího programu, zaměření instituce, počet pedagogů dané školy a prostorové vybavení.

Základní škola č. 1 leží v obci, která má 1237 obyvatel. Je označována jako škola 3. tisíciletí pro svůj moderní vzhled. Budova byla otevřena v roce 1997 a nachází se v klidné části obce. Z oken školy je nádherný výhled do okolí. Vyučování začíná 10 minut po 8. hodině kvůli dojíždějícím žákům. Ke škole je přidružena mateřská škola, školní družina, kuchyně a jídelna. Celkový počet žáků je 168. V letošním roce je třetí a čtvrtý ročník pro nízký počet dětí spojen. Název školního vzdělávacího programu, Učíme se učit z přírody, vypovídá o zaměření školy. Žáci mají k dispozici odborné učebny fyziky, chemie, jazyků, výpočetní techniky, kuchyňku, dílny, knihovnu, studovnu, tělocvičnu a hřiště s umělým povrchem. ZŠ umožňuje dětem využívat prostory školy i mimo vyučování. Hlavním důvodem jsou dojíždějící děti, které po skončení vyučování musí čekat na autobusových zastávkách. Např. v knihovně mohou číst časopisy, hrát kulečnick, sledovat televizní program nebo vyhledávat informace na počítači. Na škole působí 11 kvalifikovaných pedagogů.

Základní škola č. 2 se nachází ve městě s 5500 obyvateli v historických prostorách měšťanské a obecné školy, která byla založena v roce 1895. Poskytuje žákům základní vzdělání v plném rozsahu. Každý ročník je rozdělen do dvou tříd. První

stupeň navštěvuje 171 žáků a druhý stupeň 153 žáků. Pracuje zde 25 pedagogů. Škola se zaměřuje na výuku cizích jazyků, sportovní výchovu a hudebně-výtvarné činnosti. Název školního vzdělávacího programu je Tvůrčí škola děti baví. Nalezneme zde 7 odborných pracoven pro výuku jednotlivých předmětů, tělocvičnu s umělým povrchem, dřevodílnu, kovodílnu, cvičnou kuchyň, pracovny šití, pěstitelských prací a vlastní školní pozemek. Součástí školy je sportovní areál s fotbalovým a volejbalovým hřištěm, běžeckou dráhou, sektorem pro skok daleký a vrh koulí. Při škole funguje sportovní klub, který organizuje řadu pohybových aktivit. Školní jídelna, kuchyně a družina se nachází v areálu školy.

Základní škola č. 3 byla otevřena v roce 1964. Navštěvuje ji 393 žáků prvního a druhého stupně. Nachází se ve stejném městě jako škola č. 2. Pedagogický sbor se skládá z 30 učitelů, kteří plánují výuku podle školního vzdělávacího programu Základní škola. Program podporuje práci s výpočetní technikou, pečuje o děti s vývojovými poruchami učení a chování. Motto školy zní: Kdo včera lhal, tomu se i zítra nevěří. Ve škole je 9 odborných učeben, cvičná kuchyň, dílna, tělocvična a herna. Místní sportovní areál se skládá z volejbalového, basketbalového a fotbalového hřiště, běžecké dráhy a sektoru pro skok daleký. Stravování dětí zajišťuje školní kuchyně a jídelna. Pěstitelské práce probíhají na vlastním školním pozemku se skleníkem.

V obci, kde žije 726 obyvatel, působí základní škola č. 4. Budovu základní a mateřské školy nalezneme v nádherném prostředí zámeckého areálu. Na nádvoří se konají školní akademie, divadelní představení, koncerty a výstavy. Zámecký areál byl vybudován v roce 1877. Na škole působí 19 učitelů prvního a druhého stupně a navštěvuje ji celkem 133 žáků. V prostorách školy nalezneme jídelnu, školní družinu, počítačovou učebnu, dílny, zámeckou zahradu, cvičnou kuchyň, tělocvičnu, jídelnu a knihovnu. Druhý, třetí, čtvrtý a pátý ročník je spojen do dvou tříd. Vedení školy se dohodlo s místními dopravci na přidání několika spojů, aby děti neměly problémy s dopravou do školy. Školní třídy využívá i univerzita 3. věku. Školní vzdělávací program nese název Dobrá škola.

Základní škola č. 5 byla založena již v roce 1869 v obci, kde žije 679 obyvatel. V současné době se potýká s velkým nedostatkem žáků. Školu denně navštěvuje 26 dětí

a 21 dětí dochází na pravidelné přezkoušení, protože mají domácí výuku. Žáci jsou rozděleni do dvou tříd. Ve škole pracují 3 učitelé, kteří se snaží navodit rodinné klima a individuálně přistupovat k dětem. Obědy ve školní jídelně jsou pro žáky 1. ročníku zdarma a pro ostatní ročníky za minimální úplatek. Školní družina a tělocvična se nachází do 100 metrů od školy. Pravidelná zájmová činnost je organizována zcela zdarma.

Základní škola č. 6 se nachází v obci se 793 obyvateli. Poskytuje vzdělání žákům od 1. do 9. ročníku. Na prvním stupni je 79 dětí rozděleno do čtyř tříd a na druhém stupni 29 žáků tvoří jednu třídu. Absence průmyslových podniků a stagnace bytové výstavby způsobila prudký pokles žáků a finanční problémy školy. Potřebné finance škola získává doplňkovou hostinskou činností. Budova leží v okrajové části obce a je obklopena malebnou krajinou šumavského podhůří. Žáci mají k dispozici 7 školních tříd, školní jídelnu, hřiště, knihovnu, školní družinu, tělocvičnu a jednu počítačovou učebnu. V tělocvičně chybí hygienické zázemí, kabinet a je příliš malá. Škola si pronajímá farní zahradu a cvičnou kuchyň. Současný finanční stav ZŠ neumožňuje zřízení odborných učeben a rekonstrukci nevyhovujícího topení. Ve škole pracuje 9 kvalifikovaných pedagogů.

3.2 Volnočasové činnosti organizované školou

Ve 2. a 3. otázce (viz příloha č. 1) jsem zkoumala, jaký druh a počet zájmových aktivit nabízí jednotlivé školy. Zájmové činnosti dělíme na společensko-vědní, pracovní-technické, přírodovědné, tělovýchovné, sportovní a turistické a esteticko-výchovné. Činnosti spadající k jednotlivým oblastem jsou podrobně popsány v kapitole Obsah výchovy ve volném čase a jeho realizace.

Tab. č. 1: Počet a druh kroužků nabízených školou

	Společensko- vědní	Pracovní- technické	Přírodovědné	Tělovýchovné, sportovní a turistické	Esteticko- výchovné	Celkem
ZŠ č. 1	4	2	0	4	1	11
ZŠ č. 2	3	0	0	7	2	12
ZŠ č. 3	4	2	0	2	2	10
ZŠ č. 4	4	1	1	1	2	9
ZŠ č. 5	0	2	0	1	1	4
ZŠ č. 6	0	0	0	3	0	3

Tabulka č. 1 znázorňuje přesný počet kroužků jednotlivých škol. Nabízené zájmové činnosti jsou rozděleny dle druhu.

ZŠ č. 1 organizuje celkem 11 kroužků. Nejvíce aktivit je společensko-vědních a tělovýchovných. V nabídce školy schází přírodovědné činnosti, které škola plánuje doplnit (viz otázka č. 16, příloha č. 1). Z popisu školy je zřejmé, že škola má dostatečné prostory pro organizování volnočasových aktivit, které probíhají ve školních třídách, v kuchyňce, na hřišti, v tělocvičně a odborné učebně dyslexie jedenkrát týdně (viz otázka č. 11, 14, příloha č. 1). Školu navštěvují převážně dojíždějící žáci, kteří po skončení vyučování odjíždí domů. Nabídka činností je limitovaná počtem přihlášených dětí do jednotlivých kroužků (viz otázka č. 17, příloha č. 1).

ZŠ č. 2 nabízí nejvíce tělovýchovných, sportovních a turistických činností ze všech dotazovaných škol. Při škole působí sportovní klub, který se stará o širokou nabídku pohybových aktivit a odborné vedení žáků. ZŠ neorganizuje žádné pracovní-technické a přírodovědné činnosti, ačkoliv má k dispozici mnoho odborných učeben. Zájmová činnost probíhá ve školních třídách, v tělocvičně a na hřišti (viz otázka č. 11, příloha č. 1). Škola v budoucnu neplánuje rozšiřovat svoji nabídku volnočasových aktivit, protože většina žáků navštěvuje místní Dům dětí a mládeže a Základní uměleckou školu (viz otázka č. 16, 17, příloha č. 1).

V ZŠ č. 3 opět schází přírodovědné aktivity. Žáci mohou navštěvovat 4 společensko-vědní, 2 pracovní-technické, 2 tělovýchovné a 2 estetické činnosti. ZŠ se snaží doplňovat nabídku místních volnočasových institucí a poskytovat jim prostory pro činnost. Nabídka ZŠ je omezena zájmem dětí o jednotlivé kroužky (viz otázka č. 17, příloha č. 1).

ZŠ č. 4 jediná nabízí všechny druhy zájmových aktivit. Budova školy se nachází v krásném prostředí zámeckého areálu. Přírodovědný, dramatický kroužek a realistická kresba probíhají v prostorách zámecké zahrady a nádvoří. ZŠ nemá k dispozici hřiště, proto nabídka tělovýchovných činností není tak bohatá jako u předešlých škol. Sportovní kroužek probíhá jednou za 14 dní v tělocvičně (viz otázka č. 10, 14, příloha č. 1).

ZŠ č. 5 organizuje pouze 4 kroužky. Nabídka činností odpovídá nízkému počtu žáků a pedagogů školy. V budově školy se nachází dvě školní třídy a sborovna. Tělocvična a školní družina jsou vzdáleny do 100 metrů od školy. ZŠ nemá k dispozici cvičnou kuchyň, dílnu, hřiště a odborné učebny, kde by mohly probíhat další zájmové činnosti. Volnočasové aktivity se konají jednou za 14 dní mimo budovu školy (viz otázka č. 12, 14, příloha č. 1).

Nejméně aktivit organizuje škola č. 6. V její nabídce nalezneme pouze 3 tělovýchovné činnosti. Z popisu školy vyplývá, že ZŠ nemá dostatečné prostory pro organizaci různých druhů kroužků. Tělocvična nevyhovuje hygienickým požadavkům, pozemky jsou 100 metrů od školy a dílny jsou mimo provoz. Na škole je pouze jedna počítačová učebna a žádná odborná pracovna (viz otázka č. 10, příloha č. 1). V poslední době ZŠ bojuje s nedostatečným počtem žáků a financí. Zájmová činnost probíhá na hřišti a v tělocvičně jednou za 14 dní (viz otázka č. 11, 14, příloha č. 1).

Zjištěná data (viz tab. č. 1) ukazují, že všechny školy organizují tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti. Pět z dotazovaných škol nabízí esteticko-výchovné činnosti, ale aktivity přírodovědného charakteru se vyskytují pouze ve škole č. 4. Absence přírodovědných kroužků na školách je způsobena činností Domu dětí a mládeže, který je zaměřen právě na tyto činnosti.

Ve 4. a 13. otázce (viz příloha č. 1) jsem zjišťovala, jaké kroužky jsou určeny žákům 1. stupně ZŠ a kolik rodiče přispívají na provoz kroužků. Tělesný, psychický, jazykový, emoční a sociální vývoj dítěte je podrobně popsán v kapitole Osobnostní charakteristika dítěte mladšího školního věku.

Tab. č. 2: Počet kroužků pro žáky 1. stupně

	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Základní škola č. 6
Počet kroužků	11	12	10	9	4	3
Kroužky pro žáky 1. stupně	9	8	7	8	4	2

Základní škola č. 1 organizuje 9 zájmových aktivit pro žáky mladšího školního věku. Konkrétně to jsou keramický kroužek, malý kuchař, náboženství, dyslektický kroužek, angličtina pro 1. stupeň, aerobik, přehazovaná, sportovní hry a pěvecko-dramatický kroužek. V minulosti byla zrušena hra na nástroj pro malý počet uchazečů (viz otázka č. 15, příloha č. 1). Většina volnočasových aktivit školy je určena žákům mladšího školního věku. Zápisné na rok činí 200 Kč, kromě dyslektického kroužku, který je zdarma.

ZŠ č. 2 nabízí 8 zájmových činností dětem od 1. do 5. třídy. Žáci mohou navštěvovat kroužek dyslexie, angličtinu, gymnastiku, florbal, atletiku, plavání, míčové hry a pěvecký sbor Poupata. Dříve škola organizovala kroužek badmintonu (viz otázka č. 15, příloha č. 1). Sportovní klub nabízí dětem činnosti 1-3krát týdně. Cena tělovýchovných kroužků se pohybuje od 500-2000 Kč dle zvolené aktivity. Ostatní zájmové činnosti jsou zdarma.

Na ZŠ č. 3 probíhá 7 volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně. Rodiče přispívají na provoz kroužků 270 Kč. Aktivity se konají jednou v týdnu. Žáci mohou navštěvovat dyslektický, anglický, literárně-dramatický, hudební, rukodělný kroužek, Mažoretky a Stolní tenis.

ZŠ č. 4 organizuje celkem 9 zájmových aktivit a 8 z nich je určeno dětem mladšího školního věku. Konkrétně to jsou rukodělný, přírodovědný, sportovní, dramatický, anglický kroužek, realistická kresba, náboženství a prevence řečových vad. Žáci hradí zápisné ve výši 200 Kč.

ZŠ č. 5 nabízí dětem sportovní kroužek, ruční práce, vaření a hru na flétnu. Všechny volnočasové aktivity jsou zdarma. Dříve na škole probíhal kroužek angličtiny, který se s odchodem vyučujícího zrušil (viz otázka č. 15, příloha č. 1).

Výhradně tělovýchovné a sportovní kroužky organizuje ZŠ č. 6. Žáci 1. stupně mohou navštěvovat atletickou přípravku a sportovní kroužek. Rodiče nepřispívají na provoz kroužků. Škola nabízí nejméně aktivit ze všech dotazovaných škol.

Na všech školách je více volnočasových činností určeno dětem mladšího školního věku.

3.3 Nabídka činností v závislosti na velikosti a druhu školy

Abychom mohli zjistit, zda větší škola nabízí více volnočasových aktivit, musíme znát počet žáků 1. stupně a počet kroužků, které škola organizuje pro děti mladšího školního věku (viz tab. č. 3). Údaje se dozvídáme v otázkách č. 4, 5 (viz příloha č. 1).

Tab. č. 3: Přehled počtu žáků 1. stupně a kroužků

	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Základní škola č. 6
Počet žáků 1. stupně	89	171	206	69	26	79
Kroužky pro žáky 1. stupně	9	8	7	8	4	2

Z tabulky č. 3 vyplývá, že nejvíce kroužků nabízí škola č. 1 s 89 žáky. 8 zájmových aktivit organizuje ZŠ č. 2 se 171 žáky a ZŠ č. 4, kterou navštěvuje 69 dětí mladšího školního věku. 7 volnočasových aktivit má v nabídce ZŠ č. 3 s největším počtem žáků ze všech dotazovaných škol. Nejmenší škola s 26 žáky nabízí celkem 4 zájmové činnosti a ZŠ č. 6, která nemá nejmenší počet dětí na 1. stupni, organizuje pouze 2 kroužky.

Největší ZŠ č. 3 nenabízí nejvíce volnočasových činností pro děti mladšího školního věku a nejmenší ZŠ č. 4 neorganizuje nejméně zájmových aktivit. Neplatí, že čím větší škola, tím větší nabídka kroužků.

Název školního vzdělávacího programu a zaměření školy zjišťují v otázkách č. 6 a 7 dotazníku pro ředitele základních škol a analýzou školních vzdělávacích programů. Porovnáním celkové nabídky kroužků (viz otázka č. 3, příloha č. 1) se zaměřením školy zjišťují, zda druh školy ovlivňuje nabízené kroužky.

Základní škola č. 1 se snaží o všestranný rozvoj jedinců s ohledem na jejich individuální zvláštnosti. Jejich školní vzdělávací program nese název: Učíme se učit

z přírody a je orientovaný na ekologickou výchovu. Snaží se v dětech pěstovat vztah k přírodě a životnímu prostředí. Kroužky, které základní škola organizuje: keramika, malý kuchař, náboženství, ruský jazyk, angličtina pro 1. stupeň, dyslektický kroužek, aerobik, přehazovaná, florbal, sportovní hry a pěvecko-dramatický kroužek. Chybí zájmové činnosti přírodovědného charakteru, které by pro školu měly být stěžejní.

Základní škola č. 2 klade důraz na výuku cizích jazyků, preferuje sportovní výchovu a snaží se rozvíjet nejen intelektové, ale i hudební a výtvarné nadání žáků. Školní vzdělávací program má název: Tvůrčí škola děti baví. Nabízené tělovýchovné a sportovní kroužky, anglický jazyk, pěvecký sbor Poupata a Kvítek odpovídají celkovému zaměření školy.

Základní škola č. 3 se rovněž zaměřuje na výuku cizích jazyků. Snaží se co nejvíce seznamovat děti s výpočetní technikou a pečuje o žáky s vývojovými poruchami učení a chování. Zaměření školy odpovídají 2 z 10 nabízených činností. Chybí kroužek výpočetní techniky, cizího jazyka a aktivita vhodná pro děti s vývojovými poruchami učení a chování.

Základní škola č. 4 se snaží vytvořit dětem dobré podmínky pro vzdělávání v bezpečném a přívětivém prostředí s dobrými učiteli a žáky. Podporuje spolupráci dětí a pozitivní klima třídy. Obecně se v rámci volnočasových aktivit zlepšují a utužují vztahy mezi účastníky. Dítě se učí chovat ve skupině vrstevníků a vycházet s ostatními dětmi. ZŠ č. 4 organizuje všechny druhy zájmových činností.

Školní vzdělávací program základní školy č. 5 se nazývá: Škola pro život. Klade důraz na propojování jednotlivých předmětů, individuální přístup ke každému žákovi a rozvoj komunikativních dovedností. Aktivita, které škola nabízí: ruční práce, vaření, hra na flétnu a sportovní kroužek. K rozvoji komunikativních dovedností by bylo vhodné zařadit kroužky např. prevence řečových vad nebo výuka cizích jazyků.

Základní škola č. 6 se zaměřuje na všeobecné vzdělávání žáků a pečuje o děti s vývojovými poruchami učení a chování. Škola organizuje pouze 3 tělovýchovné činnosti. Školní vzdělávací program nemá vliv na druh činností.

Shrneme-li získané informace, můžeme říci, že zaměření školy ovlivňuje nabízené aktivity pouze v ZŠ č. 2.

4 Analýza výsledků výzkumu týkajícího se ředitelů a vedoucích volnočasových institucí

V této části práce budou vyhodnoceny dotazníky (viz příloha č. 2) učené ředitelům státních volnočasových institucí a dotazníky (viz příloha č. 3) pro vedoucí volnočasových institucí. Kapitola obsahuje charakteristiky oslovených volnočasových institucí, popis a srovnání nabídky kroužků pro žáky mladšího školního věku a cenu kroužků.

4.1 Charakteristika institucí

Popis jednotlivých institucí odpovídá otázkám č. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10 z dotazníku pro ředitele státních institucí (viz příloha č. 2), otázkám č. 1, 2, 3, 5, 6, 8 v dotazníku pro vedoucí volnočasových institucí (viz příloha č. 3) a analýze webových stránek některých institucí (viz internetové zdroje).

Dům dětí a mládeže v Horažďovicích slouží jako školské zařízení pro volný čas dětí, mládeže a dospělých. Je tvořen dvěma pracovišti (zámek, přírodovědná stanice). Hlavním úkolem DDM je organizování pravidelné zájmové činnosti během školního roku. Každý měsíc organizuje několik akcí např. rukodělné dílny, cestopisné večery, turistické výlety, soutěže a kurzy. DDM se zaměřuje na přírodovědné činnosti. V letošním školním roce nabízí 40 kroužků, které vede 10 stálých a 30 externích pracovníků. Instituci navštěvuje 432 dětí. V zámku se nachází klubovna, divadelní sál, otevřený klub, učebny, keramická a modelářská dílna, kuchyňka, počítačová učebna, dílna estetiky a mechatroniky. V přírodovědné stanici se pracovníci starají o různé druhy živočichů, kteří slouží k zájmovým činnostem.

Základní umělecká škola v Horažďovicích je druhá největší škola v okrese Klatovy. Nabízí dětem vzdělání v hudebním, výtvarném a literárně-dramatickém oboru. Každý rok organizuje několik koncertů a zapůjčuje koncertní sál uměleckým souborům. Instituci navštěvuje 230 dětí, které vyučuje 9 pedagogů. ZUŠ má k dispozici ateliér, hudební učebny, divadelní a koncertní sál.

Skautské středisko Prácheň zahájilo svou činnost v roce 1920. Skautem se může stát každý ve věku od 6 let. V rámci činností se děti učí ohleduplnosti k lidem a přírodě. Pravidelně jednou za měsíc se konají jednodenní i vícedenní výpravy mimo město. Děti jsou rozděleny do pěti oddílů dle pohlaví a věku. Žáci mladšího školního věku mohou navštěvovat oddíl Světlušek a Vlčat. Skautské středisko Prácheň má přes 100 členů, o které se stará 17 vedoucích. Schůzky probíhají ve dvou klubovnách (Domeček na Panské a Loděnice na Ostrově).

Dalším občanským sdružením v Horažďovicích je Pionýrská skupina Prácheň známá pod pojmem Otaváci. Organizace vznikla v roce 1964 a má 116 členů. V oddílu děti hrají venkovní hry, tráví čas v klubovně a učí se kolektivnímu chování a toleranci vůči ostatním. Na děti dohlíží 4 vedoucí, kteří pro ně v letních měsících organizují tábor.

Česká obec sokolská má v České republice dlouholetou tradici. T. J. Sokol Horažďovice nabízí tělovýchovné činnosti konkrétně pink-ponk a nohejbal. Organizaci navštěvuje celkem 45 dětí, které vedou 4 trenéři. Budova Sokola prochází postupnou rekonstrukcí. Děti mají k dispozici dvě herny, šatnu a venkovní hřiště. V zimě probíhá trénink nohejbalu v tělocvičně ZŠ č. 3.

Pravidelnou zájmovou činnost pro děti organizuje i Sbor dobrovolných hasičů Horažďovice, který byl založen v roce 1960. Kroužek pro žáky 1. stupně byl po několik let zrušen pro malý počet dětí. Činnost byla obnovena v roce 2005. V současnosti má organizace 32 členů. Mladí hasiči se seznamují s hasičským vybavením, trénují na soutěže, pomáhají lidem v nesnázích a čistí obory. V létě společně s Otaváky jezdí na letní tábor.

V Horažďovicích působí 4 Školské sestry de Notre Dame, které vyučují na místních ZŠ a MŠ. Dále organizují kroužky náboženství, letní tábory, víkendová setkání dětí, poutě a výlety. Vytváří měsíční programy pro MŠ a podporují adopci na dálku. Do instituce dochází 21 dětí, které si hrají v nově opravených prostorech kláštera.

O sportovní vyžití dětí se stará místní fotbalový a tenisový klub. Obě aktivity probíhají ve sportovním areálu Na Lipkách a v tělocvičně ZŠ č. 3. Sportovní kluby řadíme mezi privátní nekomerční organizace. Kluby navštěvuje celkem 73 dětí, kterým se věnuje 12 trenérů.

4.2 Zájmové aktivity nabízené volnočasovými institucemi dětem mladšího školního věku

V otázkách č. 4, 10, 11 (viz příloha č. 2) a otázkách č. 6, 12, 13 (viz příloha č. 3) jsem zjišťovala, jaké kroužky nabízí instituce žákům 1. stupně, jak často probíhá zájmová činnost a kolik rodiče přispívají na provoz kroužků.

Tab. č. 4: Počet a druh kroužků nabízených institucemi žákům 1. stupně

	Společensko- vědní	Pracovně- technické	Přírodovědné	Tělovýchovné, sportovní a turistické	Esteticko- výchovné
DDM	5	9	10	5	5
ZUŠ	0	0	0	0	13
T. J. Sokol	0	0	0	1	0
Skauti	0	0	2	0	0
Otaváci	1	0	0	0	0
SDH	0	0	0	1	0
Školské sestry	1	0	0	0	0
FK HD	0	0	0	1	0
TK HD	0	0	0	1	0
celkem	7	9	12	9	18

Z tabulky číslo 4, která udává konkrétní počet kroužků, je zřejmé, že Dům dětí a mládeže nabízí všechny druhy činností. Nejvíce zájmových aktivit má pracovní-technický a přírodovědný charakter. Žáci 1. stupně mohou navštěvovat celkem 34 kroužků jednou v týdnu. Zápisné do jednoho kroužku činí 400 Kč. Výjimkou je plavání, které stojí 1100 Kč. Některé zájmové aktivity probíhají mimo areál DDM

např. v tělocvičně ZŠ č. 2 a 3, krytém plaveckém bazénu, sportovním areálu Na Lipkách (viz otázka č. 9, příloha č. 2). V letošním školním roce nebyl otevřen kroužek deskových her, psaní všemi deseti, jógy, chemie, biologie a včelařství (viz otázka č. 12, příloha č. 2). Nabídka činností se každý rok mění a je závislá na přihlášeném počtu dětí.

Základní umělecká škola nabízí dětem mladšího školního věku 13 esteticko-výchovných aktivit. Žáci se mohou učit hrát na klavír, housle, violu, flétnu, trubku, keyboard, bicí nástroje, klasickou kytaru, baskřídlovku a trombon. Individuální výuka stojí 380 Kč a skupinová 280 Kč. ZUŠ dále organizuje hudební přípravku, výtvarný a literárně-dramatický kroužek. Kroužky probíhají 2krát týdně.

T. J. Sokol organizuje kroužek pink-ponku 2krát týdně. Rodiče přispívají na provoz kroužku 220 Kč ročně. Nohejbal je určený žákům 2. stupně. Budova Sokola je příliš malá a neumožňuje provoz dalších kroužků. V bývalých prostorách tělocvičny je v současné době prodejna nábytku.

Skautské středisko Prácheň má dva oddíly určené dětem mladšího školního věku. Děti se schází každý pátek v klubovně. Převažují činnosti přírodovědného zaměření. Zápisné na rok činí 350 Kč. Každý skaut si musí zakoupit kroj s nášivkami, který stojí 600 Kč. Jednodenní a vícedenní výpravy jsou hrazeny zvlášť.

Pionýrská skupina Prácheň se setkává jednou týdně. Děti se seznamují s historií Prácheň a okolí. Při schůzkách jsou nejvíce uplatňovány společensko-vědní činnosti. Děti platí členský poplatek ve výši 250 Kč.

Sbor dobrovolných hasičů organizuje zájmové činnosti tělovýchovného, přírodovědného a společensko-vědního charakteru. Nejvíce času děti tráví zdokonalováním tělesné zdatnosti. Cena kroužku je 100 Kč za rok. SDH využívá tělocvičnu ZŠ č. 3, krytý plavecký bazén a hasičskou základnu (viz otázka č. 11, příloha č. 3). Malí hasiči se schází jednou týdně.

Školské sestry de Notre Dame nabízí zájmovou činnost zcela zdarma. Děti mohou navštěvovat kroužek náboženství 2krát týdně.

Fotbalový a tenisový klub HD organizuje tělovýchovné aktivity za poplatek ve výši 500 Kč. V zimních měsících trénink pokračuje v prostorách ZŠ č. 3.

Volnočasové instituce nabízí celkem 7 společensko-vědních, 9 pracovních-technických, 12 přírodovědných, 18 esteticko-výchovných a 9 tělovýchovných, sportovních a turistických kroužků. Jejich cena se pohybuje od 220 do 500 Kč. Zájmové aktivity probíhají nejčastěji 1krát až 2krát týdně.

5 Diskuze

V této kapitole se pokusím shrnout výsledky, průběh výzkumu a odpovědět na výzkumné otázky. Teoretické poznatky mi pomohly seznámit se s problematikou volného času a jeho výchovného zhodnocování.

Výzkum jsem realizovala prostřednictvím dotazníků pro ředitele škol a vedoucí volnočasových institucí. Dotazníky byly vyplněny v mé přítomnosti a respondentům nezabraly více než 20 minut. Pouze v jednom případě jsem se setkala s neochotou.

Jak jsem uvedla v teoretické části práce, tělovýchovné, sportovní a turistické aktivity jsou základní složkou mnohostranné lidské činnosti a děti je ze všech druhů zájmových aktivit vyhledávají nejvíce. Výzkum ukázal, že tělovýchovné činnosti jsou organizovány ve všech dotazovaných školách. ZŠ č. 2 nabízí celkem 12 kroužků a 7 z nich má tělovýchovný charakter. Nabídka zájmových aktivit ZŠ č. 6 je tvořena pouze tímto druhem činností.

V pěti školách mohou žáci navštěvovat esteticko-výchovné kroužky, ale přírodovědné činnosti organizuje pouze ZŠ č. 4. Absence přírodovědných kroužků na školách v regionu Horažďovice je ovlivněna činností Domu dětí a mládeže, který je zaměřen právě na tyto činnosti. Porovnáním celkové nabídky zájmových aktivit s počtem kroužků, které jsou určeny žákům 1. stupně, jsem zjistila, že více aktivit je určeno dětem mladšího školního věku.

ZŠ č. 3 s nejvíce žáky na 1. stupni nenabízí nejvíce volnočasových činností dětem mladšího školního věku a nejmenší ZŠ č. 4 neorganizuje nejméně zájmových aktivit. Neplatí, že čím větší škola, tím větší počet kroužků. Z výzkumu vyplývá, že školní vzdělávací program ovlivňuje nabídku činností pouze u ZŠ č. 2.

Volnočasové instituce v regionu Horažďovice organizují nejvíce esteticko-výchovné a přírodovědné kroužky. O chovatelství mají děti mladšího školního věku velký zájem. Starat se o nějaké zvíře v dětství vyvolává pocity jistoty a bezpečí.¹⁶⁸ Dům dětí a mládeže v Horažďovicích nabízí celkem 10 přírodovědných zájmových aktivit, které probíhají v přírodovědné stanici. Žáci 1. stupně mohou navštěvovat

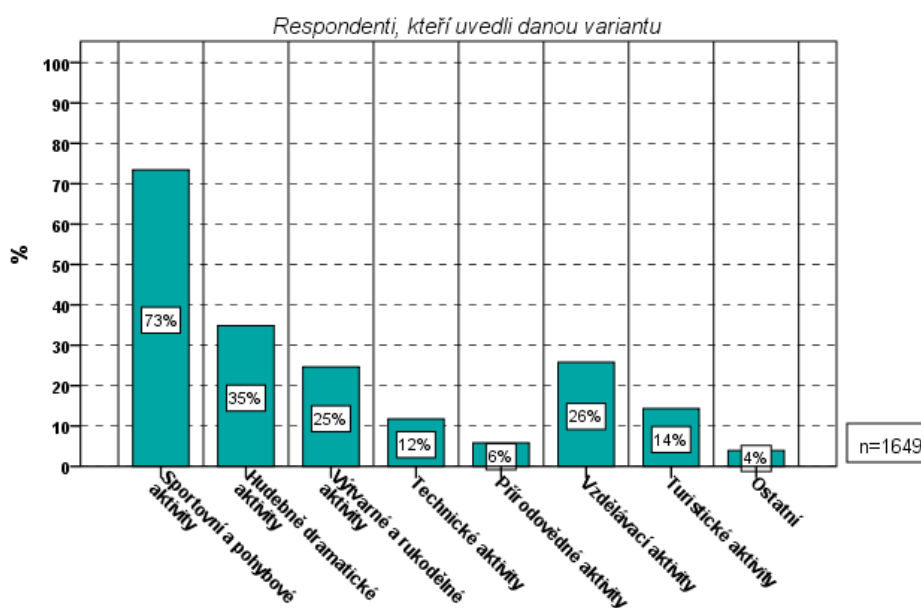
¹⁶⁸ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 115.

kroužek myslivecký, chovatelský, ochránářský, rybářský, hvězdářský, malý přírodovědec, zelený palec, exo-tera, hrátky s přírodou a malý přírodovědec.

Základní umělecké školy vzdělávají nadané a výrazně talentované děti. Nabízí jim hudební, taneční, dramatické a výtvarné obory.¹⁶⁹ ZUŠ v Horažďovicích organizuje 13 zájmových aktivit. Chybí nabídka v tanečním oboru. O sportovní vyžití se starají místní fotbalový, tenisový klub a T. J. Sokol. Další volnočasové aktivity pro děti mladšího školního věku nabízí Sbor dobrovolných hasičů Horažďovice, Školské sestry de Notre Dame, skautské středisko Prácheň a pionýrská skupina Otaváci. Cena kroužků se pohybuje od 220 Kč do 500 Kč.

Výzkum Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit, NIDM a Factum Invenio, s. r. o. vypracoval graf o návštěvnosti jednotlivých druhů volnočasových aktivit. Sloupce znázorňují odpovědi dětí od 6 do 15 let.¹⁷⁰

Graf č. 1: Druhy navštěvovaných kroužků

Z grafu vyplývá, že nejvíce jsou navštěvovány sportovní a pohybové aktivity. Tělovýchovné kroužky jsou nabízeny na všech dotazovaných školách. Celkem školy organizují 18 sportovních aktivit. U třech škol převažuje tento typ kroužků. Velký zájem je o hudebně-dramatické, výtvarné a rukodělné kroužky. Dotazované školy

¹⁶⁹ Základní umělecká škola v Železném Brodě: Rámcový vzdělávací program ZUŠ část B. [online]. [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.zus-zelbrod.cz/index.php/skolni-legislativa/19-ramcovy-vzdelavaci-program-zus>.

¹⁷⁰ Výzkum Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit, NIDM a Factum Invenio, s. r. o., 2008.

organizují 15 pracovních-technických a esteticko-výchovných činností. Základní škola č. 6 nabízí pouze tělovýchovné činnosti. Bylo by dobré rozšířit nabídku o některé hudebně-dramatické, výtvarné či rukodělné aktivity. Vzdělávací kroužky navštěvuje celkem 26% oslovených dětí. Školy ve zkoumaném regionu organizují 15 společensko-vědních činností. U třech škol je tento druh kroužků nejhojněji zastoupen. Žáci nejméně vyhledávají přírodovědné aktivity, které nabízí pouze základní škola č. 4. Nabídka volnočasových činností organizovaná školou odpovídá zájmu dětí dle grafu č. 1. Nelze však tvrdit, že množství kroužků je ovlivněno pouze zájmem dětí. Na provoz volnočasových činností má vliv počet žáků školy, prostorové a materiální vybavení, dostatek pedagogů. Problémy jednotlivých škol jsou popsány v kapitole Volnočasové činnosti organizované školou.

Nelze porovnávat nabídku volnočasových institucí s grafem č. 1, protože výzkum byl zaměřen na kroužky pro žáky mladšího školního věku a graf znázorňuje odpovědi i starších dětí.

Závěr

Cílem teoretické části práce bylo podat výklad o problematice volného času a blíže popsat jednotlivé druhy zájmových činností. Empirická část mapovala nabídku volnočasových aktivit v regionu Horažďovice a okolí.

V teoretické části jsem popsala různé pohledy na volný čas, jeho vývoj, funkci a význam v životě každého z nás. Část mé práce je zaměřena na osobnostní charakteristiku žáků 1. stupně základní školy konkrétně na jejich tělesný, duševní, emocionální a sociální vývoj. V závěru teoretické části vysvětluji pojmy výchova mimo vyučování neboli mimoškolní výchova a výchova ve volném čase. Blíže popisují požadavky a principy spojené s realizací volného času a definuji cíle výchovy. Součástí práce je kapitola o funkcích výchovy ve volném čase. Jedna z kapitol se zabývá rozdělením činností volného času na odpočinkové a rekreační, zájmové, sebeobslužné a přípravu na vyučování. Vzhledem k výzkumu bylo potřeba blíže popsat institucionální zajištění volného času.

Hlavním úkolem výzkumu bylo zmapovat nabídku volnočasových činností pro děti mladšího školního věku. V průběhu výzkumu jsem odpovídala na otázky: Jaké zájmové volnočasové aktivity nabízí dětem škola? Jak se jejich nabídka liší v závislosti na velikosti a druhu školy? Jaké zájmové aktivity nabízí dětem mladšího školního věku volnočasové instituce? Výsledky výzkumu a odpovědi na otázky jsou popsány v diskuzi.

Pro empirickou část byla stanovena metoda dotazníku, analýza webových stránek a školních vzdělávacích programů. Do výzkumu jsem zařadila 6 základních škol, 2 státní volnočasové instituce a 7 sdružení, organizací a středisek volného času z Horažďovic a okolí. Oslovené instituce nabízí pravidelnou zájmovou činnost. Respondenti odpovídali na otázky, které zjišťovaly bližší informace o samotném zařízení a jejich nabídce kroužků. Výsledky byly slovně analyzovány a následně porovnávány.

Praktické části práce předchází specifikace regionu Horažďovice, ve kterém výzkum probíhal. V první části výzkumu jsou vyhodnoceny dotazníky pro ředitele základních škol a v druhé části dotazníky pro ředitele a vedoucí volnočasových institucí. Výzkum obsahuje charakteristiky dotazovaných škol

a institucí, podrobný popis nabídky volnočasových činností a porovnání zájmových aktivit v závislosti na velikosti a druhu školy.

Výzkum prokázal, že nabídka kroužků není ve většině případů závislá na velikosti ani druhu školy. Ve všech školách jsou nabízeny tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti. Přírodovědnou aktivitu organizuje pouze jedna z šesti dotazovaných škol. O pestré nabídce kroužků se stará Dům dětí a mládeže Horažďovice. Nejvíce esteticko-výchovných činností připravuje místní Základní umělecká škola.

Problematika volného času není touto prací vyčerpána. Byla bych ráda, kdyby se stala podnětem pro další studium volného času. Zajímavý by byl názor rodičů a dětí na nabídku činností, které školy a volnočasové instituce organizují. Bylo by vhodné provést stejný výzkum i v jiných regionech.

Seznam použité literatury

BABIAKOVÁ, S., BRINDZA, J., et at. *Pedagogika vol'ného času a školské kluby dětí.* Banská Bystrica: Eruditio Mores Futurum, 2007, 88 s, ISBN 9788080834319.

ČECH, T. *Volný čas a jeho současné problémy.* Olomouc: Hanex, 2002, 188 s. ISBN 8085783371.

ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I. et at. *Přehled vývojové psychologie.* Olomouc: OU, 2005, 175 s. ISBN 8024406292.

HÁJEK, B., HARMACH, J. et at. *Děti, vedoucí, volný čas.* Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004, 120 s. ISBN 8086784061.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času.* Praha: Portál, 2008, 239 s. ISBN 9788026200307.

HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., et at. *Školní družina.* Praha: Portál, s. r. o., 2011, 151 s. ISBN 9788073679002.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas.* Praha: Portál, 2004, 173 s. ISBN 8071789275.

KAVANOVÁ, A., CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas.* Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005, 156 s. ISBN 8073182661.

KLIMTOVÁ, Hana. *Didaktika tělesné výchovy pro učitele primárního vzdělávání.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - Pedagogická fakulta, 2004. 64 s. ISBN 8073680041.

KNOTOVÁ, D. *Pedagogická dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, 101 s. ISBN 9788073152239.

KONČEKOVÁ, L. *Vývinová psychológia*. Prešov: Nakladateľství Michala Vaška, 2010, 312 s. ISBN 9788071658115.

KŘIVÁNEK, Z., WILDOVÁ, R., et al. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: PF UK, 1998, 141 s. ISBN 8086039552.

KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, 179 s. ISBN 8021418443.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Draga Publishing, 2006, 343 s. ISBN 807169195X.

MASARIKOVA, A., MASARIK, P. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Nitra: PF UKF, 2002, 204 s. ISBN 8096873505.

NĚMEC, J., et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002, 119 s. ISBN 8073150123.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, V., et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, 231 s. ISBN 8071787116.

PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času aneb vše na světě má svůj čas*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, 67 s. ISBN 8070422491.

SKUTIL, M., et al. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, 254 s. ISBN 9788073677787.

SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005, 115 s. ISBN 8024610396.

SPOUSTA, V., FALTÝSKOVÁ, J., HŘEBÍČEK, L., et at. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: OL PRINT, 1996, 37 s. ISBN 8021012749.

URBÁNEK, V. *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex, 2002, 188 s. ISBN 8085783371.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání* Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 8024609568.

VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: PAIDO, 1995, 176 s. ISBN 8090173199.

Internetové zdroje:

In *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 12. 2. 2010 [cit. 18. 11. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>>.

In *Streetwork pro děti a mládež* [online]. 2013-04-13 [cit. 2013-11-18]. Dostupné na WorldWideWeb: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=4117&site=cas_.

KOHOUTEK, R. Vyvojově psychologická teorie S. Freuda, E. H. Eriksona, J. Piageta a L. Kohlberga. In *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 12. 2. 2010 [cit. 18. 11. 2013]. Dostupné z WWW: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY: Zájmové vzdělávání. [online]. [cit. 2014-07-16]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>.

Základní umělecká škola v Železném Brodě: Rámcový vzdělávací program ZUŠ. [online]. [cit. 2014-07-14]. Dostupné z: <http://www.zus-zelbrod.cz/index.php/skolni-legislativa/19-ramcovy-vzdelavaci-program-zus>.

HORAŽDOVICE A OKOLÍ. *Informační server ŠumavaNet.CZ*. [online]. 6.3.2015 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z: <http://www.sumavanet.cz/horazdovice/zaklad.asp>

HORAŽDOVICE A OKOLÍ. *Informační server ŠumavaNet.CZ*. [online]. 6.3.2015 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z: <http://www.sumavanet.cz/horazdovice/fr.asp?tab=snet&id=5101&burl=&pt=HS>

ŠAFRÁNKOVA ZÁKLADNÍ A MATEŘSKÁ ŠKOLA: O naší škole. COPYRIGHT. [online]. [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: <http://www.zsnalzovskehory.cz/?strana=o-nasi-skole>

ZŠ BLATENSKÁ HORAŽĎOVICE: Z historie školy [online]. [cit. 2015-04-17].

Dostupné z: <http://www.zsblatenska.horazdovice.cz/historie.html>

ZÁKLADNÍ ŠKOLA KOMENSKÉHO: O nás. [online]. [cit. 2015-04-17]. Dostupné

z: <http://www.zskomenskeho.horazdovice.cz/index.php>

OBEC ŽICHOVICE. *Základní škola* [online]. 2001 [cit. 2015-04-17]. Dostupné

z: <http://www.zichovice.cz/zakladni-skola/>

Základní škola a mateřská škola CHANOVICE: Historie. [online]. 2011 [cit. 2015-04-

17]. Dostupné z: <http://www.skolachanovice.cz/>

Základní umělecká škola Horažďovice. *Úvodní slovo* [online]. 2013 [cit. 2015-04-17].

Dostupné z: <http://www.zus.horazdovice.cz/>

Dům dětí a mládeže Horažďovice. *O nás* [online]. 2012 [cit. 2015-04-17]. Dostupné z:

<http://www.ddm-hd.cz/>

Seznam použitých symbolů a zkratek

ZŠ	Základní škola
DDM	Dům dětí a mládeže
ZUŠ	Základní umělecká škola
MŠ	Mateřská škola
SDH	Sbor dobrovolných hasičů
T. J. Sokol	Tělovýchovná jednota Sokol
FK HD	Fotbalový klub Horažďovice
TK HD	Tenisový klub Horažďovice

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník pro ředitele základní škol

Příloha č. 2: Dotazník pro ředitele státních volnočasových institucí

Příloha č. 3: Dotazník pro vedoucí volnočasových institucí

Příloha č. 1: Dotazník pro ředitele základních škol

Téma: Nabídka volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ

Jmenuji se Ivana Krbcová. Jsem studentka Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Jednou z podmínek úspěšného zakončení studia je vypracování diplomové práce. Rozhodla jsem se zmapovat nabídku volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ v regionu Horažďovice.

Tento dotazník bude součástí mé diplomové práce. Vaše odpovědi budou sloužit pouze jako podklad pro zpracování práce. Vámi zvolené odpovědi prosím zakroužkujte nebo odpovězte svými slovy.

Děkuji za Vaši ochotu a čas strávený při vypracovávání dotazníku.

1. Několika větami charakterizujte Vaši školu.

2. Jaký druh zájmových volnočasových aktivit nabízí Vaše škola?
 - a) společensko-vědní činnosti
 - b) pracovní-technické činnosti
 - c) přírodovědné činnosti
 - d) tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti
 - e) esteticko-výchovné činnosti

3. Jaké konkrétní kroužky mohou děti navštěvovat?

pracovní-technické činnosti:

společensko-vědní činnosti:

přírodovědné činnosti:

tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti:

esteticko-výchovné činnosti:

4. Jaké aktivity jsou určeny pro žáky 1. stupně ZŠ?

5. Kolik žáků navštěvuje 1. stupeň ZŠ?

6. Jaký je název Vašeho školního vzdělávacího programu?

7. Jaké je zaměření Vaší školy?

8. Kolik pedagogů působí na Vaší škole?
 1. stupeň:
 2. stupeň:

9. Mají pedagogové zájem vést kroužky?
 - a) ANO
 - b) NE
 - Proč?.....

10. Jaké prostory má Vaše škola k dispozici?
 - a) školní družina

- b) pozemky
- c) školní třída
- d) kuchyňka
- e) dílna
- f) tělocvična
- g) hřiště
- h) jiné prostory.....

11. Jaké prostory jsou v rámci Vaší školy využívány pro zájmovou činnost?

- a) školní družina
- b) pozemky
- c) školní třída
- d) kuchyňka
- e) dílna
- f) hřiště
- g) jiné prostory.....

12. Probíhají některé aktivity mimo areál školy?

- a) ANO
Kde?.....
- b) NE

13. Přispívají rodiče na provoz kroužků?

- a) ANO
Kolik?.....
- b) NE

14. Jak často probíhá zájmová činnost?

15. Byly v minulosti rušeny kroužky pro malý počet uchazečů?

- a) ANO

Které?.....

b) NE

16. Plánujete v budoucnosti rozšiřovat Vaši nabídku kroužků?

a) ANO

O které?.....

b) NE

17. Na čem je závislý rozsah nabídky volnočasových aktivit Vaší školy?

a) odbornost pedagogů

b) materiální a prostorové zázemí školy

c) jiný důvod.....

Děkuji za vyplnění dotazníku

Příloha č. 2: Dotazník pro ředitele státních volnočasových institucí

Téma: Nabídka volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ

Jmenuji se Ivana Krbcová. Jsem studentka Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Jednou z podmínek úspěšného zakončení studia je vypracování diplomové práce. Rozhodla jsem se zmapovat nabídku volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ v regionu Horažďovice.

Tento dotazník bude součástí mé diplomové práce. Vaše odpovědi budou sloužit pouze jako podklad pro zpracování práce. Vámi zvolené odpovědi prosím zakroužkujte nebo odpovězte svými slovy.

Děkuji za Vaši ochotu a čas strávený při vypracovávání dotazníku.

1. Několika větami charakterizujte Vaši instituci.

2. Jaký druh zájmových volnočasových aktivit nabízí Vaše instituce?
 - a) společensko-vědní činnosti
 - b) pracovní-technické činnosti
 - c) přírodovědné činnosti
 - d) tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti
 - e) esteticko-výchovné činnosti

3. Kolik organizujete kroužků?

4. Jaké konkrétní kroužky mohou navštěvovat žáci 1. stupně ZŠ?
pracovní-technické činnosti:

společensko-vědní činnosti:

přírodovědné činnosti:

tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti:

esteticko-výchovné činnosti:

5. Kolik dětí navštěvuje Vaši instituci?

6. Kolik pedagogů působí ve Vaší instituci?

7. Je tento počet pedagogů dostačující?

a) ANO

b) NE

Proč?.....

8. Jaké prostory má Vaše instituce k dispozici?

9. Probíhají některé zájmové aktivity mimo areál instituce?

a) ANO

Kde?.....

b) NE

10. Přispívají rodiče na provoz kroužků?

a) ANO

Kolik?.....

b) NE

11. Kdy probíhají kroužky pro žáky 1. stupně ZŠ?

12. Byly v minulosti rušeny kroužky pro nízký počet dětí?

a) ANO

Které?.....

b) NE

13. Plánujete v budoucnosti rozšířit Vaši nabídku kroužků?

a) ANO

O které?.....

b) NE

14. Na čem je závislý rozsah nabídky volnočasových aktivit Vaší školy?

a) odbornost pedagogů

b) materiální a prostorové zázemí školy

c) jiný důvod.....

Děkuji za vyplnění dotazníku

Příloha č. 3: Dotazník pro vedoucí volnočasových institucí

Téma: Nabídka volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ

Jmenuji se Ivana Krbcová. Jsem studentka Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Jednou z podmínek úspěšného zakončení studia je vypracování diplomové práce. Rozhodla jsem se zmapovat nabídku volnočasových aktivit pro žáky 1. stupně ZŠ v regionu Horažďovice.

Tento dotazník bude součástí mé diplomové práce. Vaše odpovědi budou sloužit pouze jako podklad pro zpracování práce. Vámi zvolené odpovědi prosím zakroužkujte nebo odpovězte svými slovy.

Děkuji za Vaši ochotu a čas strávený při vypracovávání dotazníku.

1. Jaká jste instituce?
 - a) organizace nekomerčního typu (občanské sdružení, nadace, nadační fond)
 - b) církev nebo náboženská společnost
 - c) privátní nekomerční organizace (sportovní klub, fitcentrum, zábavné centrum, vodní svět...)
2. Jaký je název Vaší instituce?
3. Několika větami charakterizujte Vaši instituci.
4. Jaký druh zájmových volnočasových aktivit nabízí Vaše instituce?
 - a) společensko-vědní činnosti
 - b) pracovní-technické činnosti
 - c) přírodovědné činnosti
 - d) tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti
 - e) esteticko-výchovné činnosti

5. Kolik kroužků organizujete?
6. Jaké konkrétní kroužky mohou navštěvovat žáci 1. stupně ZŠ?
7. Kolik dětí navštěvuje Vaši instituci?
8. Kolik vedoucích působí ve Vaší instituci?
9. Je tento počet vedoucích dostačující?
- a) ANO
- b) NE
- Proč?.....
10. Jaké prostory má Vaše instituce k dispozici?
11. Probíhají některé zájmové aktivity mimo areál instituce?
- a) ANO
- Kde?.....
- b) NE
12. Přispívají rodiče na provoz kroužků?
- a) ANO
- Kolik?.....
- b) NE

13. Kdy probíhají kroužky pro žáky 1. stupně ZŠ?

Děkuji za vyplnění dotazníku